

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Факультет психології
Кафедра педагогіки**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

**«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ
НАВЧАННЯ».**

Виконала:

студентка 2 року магістратури
спеціальності 011 «Освітні,
педагогічні науки»

освітньо-наукової програми
«Педагогіка вищої школи»

Елеонора БОНДАРЕНКО

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент,

Микола ЖИЛЕНКО

Допущено до захисту

кафедрою педагогіки

Протокол № _____ від _____

Завідувач кафедри:

Марушкевич А. А.

Робота захищена:

« _____ » _____ 2023 р.

з оцінкою _____

КИЇВ - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МОРАЛЬ ЯК СКЛАДОВА ІСНУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА І ЙОГО ІНСТИТУТІВ	6
1.1. Формування моральних відносин в процесі еволюції людства	6
1.2. Українське суспільство як складова людської цивілізації	14
1.3. Моральні засади функціонування системи освіти в Україні.....	19
Висновки до 1 розділу	23
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	25
2.1. Вимоги дескрипторів Національної рамки кваліфікацій України до рівнів вищої освіти	25
2.2. Аналіз вимог стандарту вищої освіти і професійного стандарту до формування компетентностей і програмних результатів навчання для спеціальності 011	31
2.3. Реалізація вимог стандартів у змісті освітньо-наукової програми Педагогіка вищої школи другого рівня вищої освіти	34
Висновки до 2 розділу	36
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	39
3.1. Моральна складова у професійній підготовці викладачів вищої школи	39
3.2. Дослідження можливостей для формування моральних якостей викладачів засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи» ..	48
3.3. Педагогічні умови ефективного формування моральних якостей майбутніх викладачів вищої школи під час навчання	54
Висновки до 3 розділу	65
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Актуальність дослідження. У суспільстві професійна діяльність людини складається з цілого ряду складових, які характеризують, з одного боку, ступінь її кваліфікації, з іншого боку, здатність продуктивно співпрацювати з іншими людьми у професійній сфері. Успішне співробітництво багато в чому залежить від моральних установок особистості та норм поведінки, що історично склалися в суспільстві. Моральність — це необхідний елемент людської особистості та основа соціальних відносин, тому засвоєння моральних норм та досвід морально-соціальної діяльності є необхідним елементом професійної освіти.

Трудова діяльність є основною сферою життя суспільства. У середині професійної діяльності формуються загальні для професії моральні орієнтири та ідеали, норми поведінки; відносини людей одна до одної описуються поняттям професійного обов'язку і є запорукою благополуччя суспільства у цій сфері трудової практики.

Проблема професійної підготовки майбутніх викладачів не є новою в психолого-педагогічному дискурсі. Різні її аспекти висвітлені в науковому доробку значної кількості вітчизняних та зарубіжних дослідників, а саме: В. Гончаренка, В. Зінченка, В. Ковальчука, В. Курок, М. Євтуха, М. Солдатенка, О. Киричук, С. Сисоєвої та ін.

Останнім часом в українській педагогічній науці помітно активізувалися наукові дослідження проблеми моральної підготовки майбутніх педагогів. Аналіз останніх наукових публікацій дає змогу виокремити такі аспекти порушеного питання: обґрунтування суті і змісту педагогічної моралі, її місця та функцій у освітньому процесі та формування особистості майбутнього фахівця (А. Бойко, В. Наумчик, Є. Савченко, З. Пак, Л. Шевченко та ін.); розробка змісту, функцій та принципів педагогічної етики у системі професійного становлення майбутнього педагога (Е. Грішин, Н. Мацуй, В. Писаренко, І. Писаренко, І. Чернокозов та ін.); етична підготовка майбутніх

викладачів вищої школи (Д. Балдинюк, О. Барбіна, О. Гармаш, Л. Хоружа та ін.).

Мета дослідження – визначити зміст моральних характеристик викладача вищої школи, організаційно-педагогічні умови їх формування у майбутніх викладачів в процесі навчання.

Об’єкт – процес формування моральних характеристик викладача вищої школи в процесі навчання.

Предмет – організаційно-педагогічні умови ефективного формування моральної культури викладачів вищої школи засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи»

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

1) Проаналізувати стан дослідженості проблеми формування моральних характеристик викладачів вищої школи.

2) Визначити структурно-компонентний склад моральної культури майбутніх викладачів вищої школи, з’ясувати критерії та показники сформованості моральних якостей.

3) Дослідити можливості змісту і структуру ОН програми «Педагогіка вищої школи» щодо ефективного формування моральних характеристик у майбутніх викладачів в процесі навчання.

4) Визначити педагогічні умови формування моральних якостей у майбутніх викладачів в процесі навчання.

Методи дослідження. Відповідно до мети і поставлених у дослідженні завдань застосовано такі методи:

Теоретичні: вивчення начальної-нормативної документації, психолого-педагогічної та методичної літератури задля виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми; аналіз сучасних положень про зміст професійної діяльності майбутніх викладачів вищої школи.

Емпіричні: спостереження за начальним процесом; опитування,

тестування НПП, студентів, випускників для діагностики рівня сформованості моральної культури майбутніх викладачів вищої школи.

Математичної статистики – для обробки результатів дослідження, їх роз'яснення та подання інформації в узагальненому вигляді.

База проведення дослідження – навчальні підрозділи факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Проведено дослідження організації освітнього процесу на факультеті психології КНУ імені Тараса Шевченка, в ході якого з'ясовано можливості формування моральних якостей викладача засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи». В анкетуванні взяли участь 64 особи, з них 35 магістрантів, 10 викладачів 19 випускників.

Результати дослідження апробовано на засіданні кафедри педагогіки під час передзахисту у квітні 2023 року; в ході науково-дослідної і педагогічної (асистентської) практик, під час виступу на XXV Міжнародній конференції молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» 20-21 квітня 2023 року на базі факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Загальна характеристика структури та обсягу роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Основний зміст викладено на 66 сторінках друкованого тексту. Робота містить 5 додатків. Список використаних джерел складається з 59 найменувань, поданих на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1. МОРАЛЬ ЯК СКЛАДОВА ІСНУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА І ЙОГО ІНСТИТУТІВ

1.1. Формування моральних відносин в процесі еволюції людства

Мораль (лат. *moralis* – моральний), моральність – це один з основних способів нормативної регуляції дій людини по відношенню одна до одної та суспільства, особлива форма людської свідомості та вид суспільних відносин [2, с. 690].

Проблема моральності найтіснішим чином пов'язана з виживанням людства як виду. Від того, наскільки розвинена система моральних цінностей, залежить як доля окремого індивіда, так й усього світу.

Яка ж природа моральних відносин та в чому сутність моральних шукань людини? Основні поняття моралі – це уявлення про добро і зло, про обов'язок і справедливість, про совість і честь тощо. Людина намагається знайти відповіді на ці запитання та шукає їх в етиці. Чому ж у наш час знову актуалізувались ці проблеми?

На початку ХХІ ст. відбулися події, які вразили весь світ. Це терористичний акт 11 вересня 2001 р. у США, проти Південної Осетії, захоплення школи в Беслані, російська окупація частини Донбасу, анексія Криму, російська агресія в Сирії, а згодом і широкомасштабна війна проти українського народу та багато іншого. Очевидно, основоположні принципи взаємин між людьми та в суспільстві сьогодні девальвувалися і необхідно знову повернутися до витоків їх формування.

Існує безліч точок зору на причини появи та розвитку моралі. Аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми дає підстави умовно виділити такі основні підходи, що визначають її природу (Рис. 1.1).

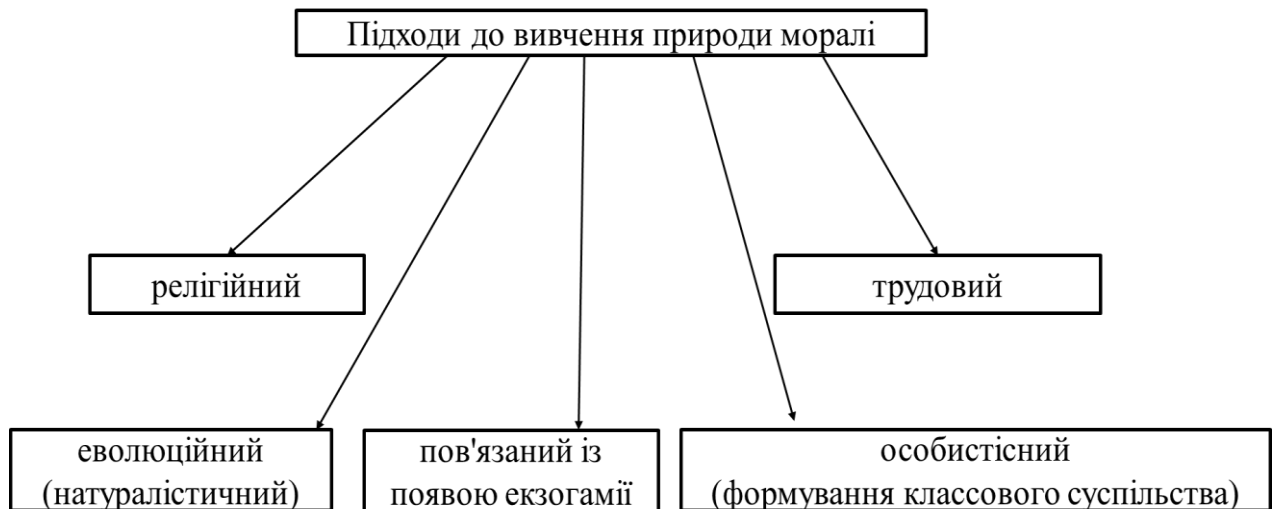

Рис. 1.1. Основні підходи до вивчення моралі [49, с. 371]

Розглянемо детальніше кожен із них. У релігійному підході виділяють два головні напрями розуміння релігії: належне віруючим, богословам, атеїстам.

Відповідно до першого, всі моральні цінності, а саме норми, принципи, поняття про добро і зло наказані людині Богом. І тут передбачається існування певної могутньої, надприродної сили, від якої людина залежить. Тут релігія – це встановлення якихось взаємин між людиною і тією силою [23, с. 197].

Атеїстичне розуміння виходить із невизнання чогось надприродного. Обидва ці уявлення містять у собі щось спільне. Воно зводиться до того, що релігія є сукупністю ідей про якусь потойбічну силу, яка стоїть над людиною. Богослови вважають, що ця сила існує, а атеїсти її заперечують. З погляду віруючих людей, релігія – це джерело моралі.

Безсумнівно, релігія репрезентує собою явище світової культури. Вона несе людям ціннісний, орієнтуючий сенс, тобто відповідає на запитання: В ім'я чого? У чому сенс? Вона об'єднує людей, виконує інтегруючу функцію, пропонує людям певні орієнтири поведінки. Через релігійну мораль життя людини набуває цілісності, внутрішньої свідомості. Найголовніше, вона містить у собі моральні цінності, здатна регулювати поведінку людей у

суспільстві. Але чи має право вона претендувати на першість у формуванні моральних відносин між людьми? Проблема співвідношення моралі та релігії має важливе значення у етиці, оскільки вона безпосередньо пов'язана з питанням про критерії моральності [23, с. 198].

На думку гуманістів, мораль та релігія – це явища одного порядку. Наприклад, М. Ганді говорив: «Я відстоював свою думку, що релігія та мораль синонімічні» [52, с. 7]. Інші впевнені у протилежному, кажучи, що вона не може взаємодіяти з релігією, що мораль припиняє своє існування там, де з'являється релігія.

Богослови стверджують, що релігія є основою моралі, причому, на їхню думку, мораль може бути тільки релігійною, атеїстичної моральної свідомості немає. «Безрелігійна моральна свідомість не може породити жодних ідеалів, поставити перед людьми гідну мету» [52, с. 9].

Основа етичного змісту релігії полягає у вченні про спасіння, рятування. У релігійній свідомості мораль пронизує всі сторони, весь зміст релігії. Прихильники релігійної моралі переконані, що людство зобов'язане релігії всім позитивним у своїй моральній свідомості та поведінці. Зіткнувшись із аморальною поведінкою деяких невіруючих, вони стверджують, що це походить від зневіри.

Еволюційний, чи натуралістичний підхід пропонує пояснення моральності: із природи взагалі; та з природи людини, як її частки.

Взагалі, «натуралізм – методологічний принцип обґрунтування моральності, що застосовується в багатьох старих та деяких сучасних етичних теоріях» [57, с. 207].

У Стародавній Греції (Епікур, Платон, Аристотель, Сократ) намагалися дати природне пояснення того, що є моральним у людині і що може бути бажаним для будь-якого суспільства: звідки в людині моральні правила, не сумісні з її пристрастями? Звідки чому у людини виникає почуття морального?

Чи тільки почуття моральності можна вважати плодом виховання чи воно — плід самої природи?

В новий час джерело добродесного життя проявляється також у злагоді з природою, але по-різному. Для одних природний стан людини було ототожнено зі злом. Інші ж, навпаки, стверджували, що людина від природи добра і зло й саме життя у суспільстві змінює, псує людину.

І лише у другій половині XIX ст. натуралістична етика отримала міцний природничий фундамент після створення Дарвіном теорії еволюції. Інстинктивно існуюче як у вищих тварин, так і у людини, почуття комунікабельності є основою походження морального почуття. Завдяки суспільним інстинктам (симпатії, виконання будь-яких послуг) тварина виявляє задоволення в оточенні їй подібних [58].

Згідно з Дарвіном, будь-яка тварина, по суті, може набути морального почуття, але тільки за наявності двох умов: по-перше, якщо вона досягне таких самих розумових здібностей, як і людина, і, по-друге, якщо вона, ця тварина, сама буде носієм певних суспільних інстинктів. Дарвін вважав, що людина, будучи товариською істотою, зберегла початкову інстинктивну любов і співчуття до своїх родичів. Громадські інстинкти, набуті нею у період первісного становлення, і в наш час є основою тих чи інших вчинків.

За словами Дж. Реста: «Дарвін прийшов, таким чином, до висновку, що громадський інстинкт представляє спільне джерело, з якого розвинулися всі моральні засади» [58, с. 49].

Особливу увагу Дарвін приділяв моральній свідомості людини, її почуттю обов'язку та докорам сумління. Він вважав, що не завжди в житті людини громадські інстинкти домінують над особистими.

Наприклад, людина не рятуватиме життя іншої, коли їй просто нема чого їсти. Вона піде та вкраде що-небудь, не замислюючись ні про яку моральність, підкоряючись лише інстинкту, почуттю самозбереження та голоду. Але пізніше

людина починає розмірковувати, чому вона вчинила на той момент так, а не інакше, тобто сумління змушує її озиратися назад та аналізувати свої вчинки. Вона може відчувати почуття сорому, жалю, каяття.

Людина, вважає Дарвін, навчалася у природи моральності. Найчастіше у вищих тварин турбота про родичів, почуття співчуття беруть гору над особистою безпекою. Людина перейняла у тварин подібні якості. Так з'явилися турбота, спільне проживання, вірність, допомога родичам, почуття обов'язку.

Натуралістична етика спирається на емпіризм і робить цим людську мораль безглуздою, оскільки тут моральні цінності визначені природою. Якщо ці цінності не залежать від самої свідомості людини, то ми маємо право вважати, що натуралістична етика перестала бути носієм певного сенсу, тобто природні основи не сприяють виникненню моралі. Вона височить над природністю, припускаючи здатність людини до самостійного вибору будь-якого вчинку [58].

Відповідно до трудового підходу, серед низки визначень праці традиційний, марксистський підхід дає підстави окреслити її як, «насамперед процес, що відбувається між людиною і природою, процес у якому людина своєю власною діяльністю опосередковує, регулює і контролює обмін речовин між собою і природою» [54, с. 230].

Завдяки праці у людини виникає мова, мислення, свідомість, людина остаточно виділяється з тваринного світу. Її особливістю є сукупна, колективна діяльність, що пов'язує людей воедино системою суспільного розподілу праці.

Праця сприяла появі нової форми накопичення та передачі досвіду, тобто в процесі трудової діяльності людина ставала більш спритною, вмілою, намагалася зрозуміти навколишній світ. Її знання, вміння, навички, переносилися на створювані нею знаряддя праці, товари. З цього приводу А. Блассі зауважив: «Життя людини у первісному суспільстві являло собою по суті ланцюг необхідних дій, які усвідомлювалися як дотримання традицій,

звичаїв, авторитет яких був незаперечним і які загалом було неможливо осмислити» [54, с. 232].

Праця, можна сказати, по суті і створила людину. Завдяки трудовій діяльності, рука стала гнучкою і вільною, більш інтенсивно розвивався мозок, люди почали об'єднуватися, виникла потреба у мовленні, передачі одна одній якоїсь інформації. Праця згуртувала людей, розвинула мову та мислення.

Відповідно до підходу, що визначає появу моралі в період, пов'язаний із появою екзогамії, вважалося що в первісному суспільстві система суспільних норм була заборонаю, табу. Тут не було «Я хочу», а було – «Я мушу».

Сюди, наприклад, можна віднести заборону на канібалізм, ендогамію (статеві відносини всередині роду), заборону на вбивство родичів. Деякі вчені розглядають канібалізм як один із зачатків моральності. Життя індивіда було менш цінним, чим, наприклад, собаки, яка приносить користь, може ловити видр. «Канібальство розглядалося мораллю первісних людей як добро, бо служило зміцненню даного колективу, порятунку його від голодної смерті» [54, с. 232].

Норми поведінки були закріплені в табу, які не могли бути змінені. Якщо людина їх порушить, вона обов'язково понесе найважче покарання – смерть. Зазначимо, що сама по собі заборона розвивалася шляхом поступових обмежень, які виявляли підсвідоме становлення уявлень про цінність людини як родича.

Первісна людина протиставляла «корисне» – «шкідливе», «ми» – «вони». Цінувалося та заохочувалося те, що корисно для існування роду. Це сила, мужність, безстрашність, майстерність у полюванні, вірність, турбота про спільні справи. Під поняттям «хорошого», «доброго» мається на увазі майно, знаряддя праці, вогонь, сонце, вода, повітря, звірі, птахи [54, с. 232].

Найбільш цінними вважалися можливість жити, виконуючи звичаї та традиції предків, підтримувати та дотримуватись їх, ризикуючи при цьому

навіть своїм життям.

Порушення розглядалося як зло. Усвідомлення спільного існування та користі тих чи інших форм поведінки для колективу поступово формувало уявлення про цінність «своїх» і «чужих». Ворожість до «чужих» посилювала цінність «свого». «Свій», на відміну від «чужого», може прийти на допомогу, він гідний співчуття.

З переходом до осілого способу життя та ведення господарства ставлення до людодства змінилося, «створилося громадська думка, що вбити людину чи з'їсти її – важке зло, аморальна справа» [54, с. 233].

Як тільки почало збільшуватися населення Землі, люди почали шукати контакти одна з одною. Випадкові зв'язки між ними поступово перетворювалися на звичні форми укладання шлюбу між різними родами. Внаслідок цього виникла дуально-родова організація, тобто конституювався інститут племені, що складався з двох родів, шлюби між якими із випадкових стали закономірними.

Зауважимо, що ті племена, в яких спочатку обмежувалося статеве спілкування між поколіннями, а потім і між братами та сестрами, і утвердилися екзогамія та заборона інцесту, розвивалися більш інтенсивно. Очевидним став факт переходу від стадної організації до кровноспорідненої.

Так, заборона на вбивство і на канібалізм, екзогамія та заборона на інцест є основою розвитку людини. Після усвідомлення людиною колективної діяльності, взаємозалежності, цінності життя людини, з якою вона живе, по праву стало можна вважати відносини між людьми насправді людськими.

Відповідно до особистісного підходу (період розкладання первісного ладу та зародження класового суспільства), більшість вчених, до думок яких приєднуємося і ми, схильні відносити виникнення моралі до цього періоду. Розкладання громади призвело до відокремлення людей. Пошуки єднання між людьми, людської спільності стають початком моральної свідомості.

Поступово складався світ ціннісних уявлень, орієнтування життя відповідно до ідеалу єднання та людського братства, тобто, зароджувалася мораль. Цей підхід називають особистісним, оскільки він формується з урахуванням відмінності інтересів. За рахунок таких найпростіших засобів регуляції, як звичаї та традиції, трансформуючись, виникає і знаходить своє продовження мораль.

Порвавши всі відносини з кровноспорідненим об'єднанням, особа, що відокремилася, знаходить соціально-моральну реальність, що діє в умовах зростаючої невизначеності суспільного буття. Індивід уже може контролювати свої вчинки і тому його результат може бути критерієм оцінки моральної свідомості. А суспільство має бути впевненим, що поведінка особистості в майбутньому буде надійнішою [57].

Пізніше людина вже сама починає виробляти моральні вимоги, що мають значення належного і відрізняється від суцього та від масової поведінки: «Вчиняй по відношенню до іншого так, як ти б хотів, щоб чинили по відношенню до тебе».

З переходом до класового суспільства людина стала вільною, незалежною від колективу, набула індивідуального соціального буття та можливість становлення особистісної свідомості. Вона стала володарем таких якостей як самоаналіз, самооцінка, вибір. Статус людського життя значно зріс.

Таким чином, мораль з'явилася в первісному суспільстві задовго до релігії. Деякі зачатки її появи можна простежити у праці, оскільки вона сприяла згуртуванню людей у певний колектив. Сама ж колективна праця, звісно, вимагає узгоджених дій заради спільної мети. Там, де є загальний інтерес, виникає потреба узгодження індивідуальних інтересів, тобто те, що утворює сутність моральної свідомості та поведінки.

Існуючі міжособистісні відносини на той період ніяк не можна охарактеризувати як моральні, знадобилося ще чимало часу для їхнього

розвитку. Оформилася ж мораль, на нашу думку, під час становлення класового суспільства. Але і до цього людині потрібна була постійна праця щодо дотримання, підтримування та вдосконалення моральних норм та уявлень. У зв'язку з цим особливої ролі набуває особисте виховання, тобто формування в кожної людини вміння самостійно визначати та спрямовувати свою лінію поведінки у суспільстві без повсякденного зовнішнього контролю, керуючись при цьому почуттям обов'язку, совісті, особистої гідності та честі.

1.2. Українське суспільство як складова людської цивілізації

Будь-які зміни в соціально-економічних формах життя викликають певні трансформації у духовному житті суспільства та суспільній свідомості. До того ж остання змінюється повільніше, ніж базові, матеріальні основи. Зміст, якість та спрямованість таких змін визначається змістом і динамікою в першу чергу економічних перетворень.

В умовах сьогодення моральне «обличчя» українського суспільства відображає єдність українського народу, його незламність та міцність й, водночас, всю складність пошуку шляхів збереження цілісності держави та її подальшого розвитку. Суспільна свідомість зазнала значних ударів і істотних змін, які можна оцінити як кризу всіх складних форм суспільного життя, зокрема моралі.

Як зазначає М. Ценко, моральна криза в українському суспільстві є продовженням і наслідком тривалих політико-економічних, правових та соціальних експериментів з модернізації країни відповідно до сучасних європейських вимог і тенденцій. Такі перебудови спровокували кризи в різних сферах життя українського суспільства, які так чи інакше зачіпають основні інтереси людей [49, с. 370].

Слушною вважаємо й думку науковця про те, що для сучасного українця кризовий стан – це не лише стан його фінансової спроможності та матеріальних

можливостей, а й стан його свідомості. В умовах становлення ринкової економіки, соціальних, правових, освітніх та інших реформ, які ще не мають достатніх позитивних результатів, наслідки революцій, військового протистояння, економічної нестабільності, корупції, зростання рівня злочинності, соціальної та правової незахищеності докорінно змінилося ставлення людини до постійних моральних орієнтирів життя [49, с. 371].

Пристаюючи до життя у вкрай негативних обставинах, люди все більше віддаляються одне від одного, стають замкненими. Залишившись наодинці зі своїми проблемами, вони змушені обирати форми дій, які носять егоїстичний характер. Людське життя часто сприймається як позбавлене перспектив, надії на позитивне майбутнє. Важливим стає лише сьогоднішній день з усіма його потребами та проблемами. Увага людей сконцентрована на вирішенні нагальних потреб життєзабезпечення [23, с. 197].

Переважає емоційно-чуттєвого над розумовим, інфантилізм, моральна байдужість до оточуючих, до їхніх почуттів, потреб, нездатність до розуміння, співчуття, взаємодопомоги, цинізм, жорстокість часто стають визначальними рисами сучасної людини в українському суспільстві. Основні моральні вимоги і норми втрачають не тільки свою актуальність, але й змістовне наповнення. Базова моральна заповідь щодо шанобливого, доброзичливого ставлення і дії по відношенню до інших людей, сьогодні втратила свою ціннісну сутність – загальнолюдську орієнтацію. По відношенню до іншого зараз переважає егоїстична і прагматична установка: найліпшим виходом із ситуації є той варіант дії та результат, який влаштовує конкретну особу. Як це вплине на інший суб'єкт взаємодії – це справа самого суб'єкта [23, с. 198]. Модним став у суспільстві вираз – «Це ваші (твої) проблеми».

Зради, обмани, акти безвідповідальності на різних рівнях суспільного життя, починаючи від вищих щаблів влади і закінчуючи міжособистісними відносинами, стали звичним явищем. Натомість, вірність, чесність, відданість

та порядність часто викликають презирливу посмішку і нерозуміння. Вважається нормальним зрадити друга, обдурити партнера по бізнесу, не дотримати слова, не зважати на інтереси рідних, дітей, брехати колегам і друзям, вкрасти щось тощо [49, с. 371].

Тому моральні норми про чесність, вірність, надійність, відповідальність теж змінили свої полюси. До того ж поняття совісті поступово зникає зі свідомості українців. Совість доцільно розглядати як інтегроване утворення моральної свідомості, під яким розуміється здатність людини усвідомлювати свої суспільні обов'язки, виконувати їх та оцінювати результати.

На жаль, дане визначення поняття совісті здебільшого використовується в літературних джерелах, в той час як для більшості пересічних людей діяти за совістю взагалі суперечить здоровому глузду, оскільки діяти за совістю часто означає діяти всупереч власним прагматичним інтересам.

Всі ми поступово втрачаємо здатність жертвувати своїми потребами заради інших і водночас діяти морально за власними вольовими зусиллями. Такі вищі моральні цінності як честь і гідність нівелюються в порівнянні з приватними потребами та задоволеннями, якщо вони не задовольняють власну зацікавленість в результаті, створюють конфлікт інтересів.

Змушені констатувати, що поняття «честь» та «гідність» дедалі частіше з'являються в юридичних законах, але розуміються, як правило, вузько, не розрізняються, не закріплюються й виконуються лише формально. Аналізуючи типову поведінку людей, обрані вчинки та слова, можна помітити масову неспроможність людей зробити моральний вибір [49, с. 371].

Сучасний варіант свободи вибору не містить особистісних стійких моральних орієнтирів, що визначають такий вибір. Вчинки найчастіше визначаються розрахунком чи вигодою, для досягнення якої ефективно будь-які засоби, а моральна відповідальність відходить на задній план.

Реальна історія моральності українського суспільства наповнена багатьма

фактами нелюдських вчинків, жорстокої боротьби між людьми, насилля, гноблення, корупції, жорстокості тощо, яких країна ще не знала. І це скоріше історія аморальності, в якій навіть деякі зразки власне моральної діяльності (волонтерство, благодійність, усиновлення тощо) не завжди є альтруїстичними [4, с. 307].

Такі моральні перетворення точно не викликають оптимістичних настроїв і планів. На думку соціологів, філософів, соціальних експертів, на цей період сучасне суспільство не має достатніх підстав сподіватися на швидкий вихід із моральної кризи.

Ситуація, в якій опинилася країна впродовж останніх десятиліть, виявилася своєрідним соціальним потрясінням, яке спричинило руйнування стійких моральних засад і зумовило трансформацію морально-ціннісних орієнтирів.

Науковці, аналізуючи стан моралі в українському суспільстві, характеризують його як такий, що загрожує національній безпеці країни. Насторожують прогнози, які констатують моральну деградацію суспільства, руйнацію моралі як такої, оскільки, існують об'єктивні передумови та суб'єктивні фактори функціонування моралі [49].

Насамперед, слід враховувати об'єктивний характер існування моралі. Соціальна форма життя вимагає від особистості дотримання низки соціальних норм в процесі життєдіяльності, взаємодії, спілкування. Серед усієї сукупності норм мораль є стрижневим системоутворюючим елементом. Вона забезпечує умови для збереження колективних форм життя, цілісності суспільних відносин.

Основне призначення моралі з гуманістичних позицій полягає в регуляції та стабілізації різноманітних відносин у суспільстві. Її норми і цінності є відносно сталими, що й забезпечує гармонійне співіснування людей та функціонування суспільних відносин. Руйнація або знищення моралі може

спричинити знищення самого суспільства.

Отже, мораль є ознакою суспільства і, водночас, його основою. З іншого боку, вона може суттєво змінюватися відповідно до конкретних історичних умов розвитку суспільства. Чи доцільно вважати моральні перетворення, які зараз відбуваються, початком нових змін? Швидше за все, відповідь негативна. Однак візуалізована критична моральна ситуація є сигналом (продовження моральної деградації загрожує суспільству в цілому) та поштовхом до змін у розумінні моралі та вироблення нових моральних орієнтирів.

За своєю природою люди прагнуть добра, допомоги, співчуття до себе та інших. Однак зовнішня ситуація ставить їх в умови, коли вони змушені шукати вигоду і турбуватися про себе. Моральні орієнтири минулого нівелюються й здаються малоефективними й нераціональними.

Для багатьох фізичний і психологічний стрес перебільшує можливості духовного стресу. А бути моральним — це велике напруження, яке потребує, з одного боку, знань і волі кожного, а з іншого — оптимальних соціальних, економічних, ідеологічних умов існування, тобто волі, взаємодії між державою і суспільством.

Безумовно, українське суспільство як складова людської цивілізації володіє значним моральним потенціалом, духовною силою і витримкою, бо, попри надскладні умови існування, воно все ж здатне зберегти людське обличчя, принаймні на рівні найближчих людських стосунків. Традиційні моральні цінності існують завдяки старшому поколінню українців, яке зберігає моральну пам'ять про загальнолюдські цінності. Багато сімей стурбовані моральним станом своїх дітей [49, с. 373].

Підсумовуючи зазначимо, що мораль неможливо створити штучно і швидко. Цей процес довготривалий і залучає креативність усього суспільства. До того ж відновлення «морального здоров'я» українського народу можливе шляхом створення таких умов, як мир, соціально-економічна стабільність,

обґрунтований державний контроль за дотриманням норм суспільної моралі, відновлення фундаментального етичного виховання і системи морально-етичної підготовки на різних рівнях функціонування українського суспільства, зокрема, в системі вищої освіти.

1.3. Моральні засади функціонування системи освіти в Україні

Реформи, які відбуваються в системі освіти в Україні, спрямовані на розвиток свідомої високо моральної та освіченої особистості, відтак перед національною системою освіти постають якісно нові завдання, які вимагають практичної трансформації в кожній з її гілок. З огляду на це актуальним і необхідним постає формування в особистості загальнолюдських моральних якостей.

Україна докладает значних зусиль у напрямку саморозвитку, прагне інтегруватися в Європейський Союз, який набув великого досвіду, прогресу на принципах демократії та гуманізму. Визначена Урядом стратегія сталого розвитку передбачає підготовку та впровадження цілого ряду реформ, серед яких освітня реформа посідає одне з найважливіших місць.

За роки державної незалежності українське суспільство визначило нові пріоритети суспільного розвитку, зокрема у сфері освіти. Орієнтація на гуманістичні цінності та світові стандарти, демократизація, інтеграція у світову культуру відображають суспільні перетворення і відбиваються в Конституції України [19], Законах України «Про освіту» [14], «Про вищу освіту» [13], «Про повну загальну середню освіту» [13], Постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» [35], «Про затвердження Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років» [34] та ін.

Так, в Конституції – Основному Законі України, який було прийнято для вираження суверенної волі народу, забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, акцентується увага на важливості розвитку й зміцнення

демократичної, соціальної, правової держави, усвідомленні відповідальності перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями [19].

Відповідно до статті 53 Конституції України, кожен має право на освіту [19]. Державою забезпечується доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти.

У прийнятому Верховною Радою Законі України «Про освіту» (вересень 2017 р.) наголошується на тому, що «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [14].

В Україні створені рівні умови доступу до освіти. У праві на освіту не може бути обмежений ніхто. Воно гарантується незалежно від віку, раси, статі, стану здоров'я, громадянства, національності, походження, місця проживання, політичних, релігійних чи будь-яких інших переконань, мови спілкування, соціального чи матеріального статусу, кримінальної причетності тощо.

Право на освіту реалізується шляхом здобуття її на різних рівнях (дошкільна, повна загальна середня, позашкільна, професійна, передвища фахова, вища освіта та навчання дорослих) [14].

Державна політика в галузі освіти спрямована, насамперед, на створення умов для здобуття громадянської освіти, формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина [14].

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні ціннісними орієнтирами в галузі загальної середньої освіти визначено визнання унікальності та обдарованості кожної дитини, цінності дитинства, радості пізнання, міцного

здоров'я та добробуту, утвердження людської гідності та ін.

Мета змін, що покладені в основу освітньої реформи Нової української школи полягає у різнобічному розвитку, вихованні й соціалізації підростаючої особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, прагне жити в суспільстві та цивілізовано взаємодіяти з природою, постійно самовдосконалюватися і навчатися впродовж життя, готової до свідомого життєвого вибору та самореалізації, здійснення трудової діяльності та вияву громадянської активності [20, с. 5].

Відповідно, посилюється роль педагогів, адже саме від них значною мірою залежить процес особистісного розвитку підростаючого покоління та формування суспільно важливих морально-етичних якостей [1, с. 98].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», освітній процес – це «інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості» [12].

Відповідно до п. 2 ст. 57 даного Закону педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані:

- постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівень та педагогічну майстерність;
- виконувати освітню програму з метою досягнення здобувачами освіти передбачених нею результатів навчання;
- сприяти розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню навичок здорового способу життя, дбати про їх фізичне та психічне здоров'я;
- дотримуватись академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами освіти у навчальному процесі та науковій діяльності;
- дотримуватись педагогічної етики;

- поважати гідність, права, свободи та законні інтереси всіх учасників освітнього процесу;
- повчанням та особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працьовитості;
- виховувати у здобувачів освіти усвідомлення необхідності дотримуватись Конституції та законів України, захищати суверенітет і територіальну цілісність України;
- виховувати повагу до державної мови та державних символів України, національних, історико-культурних цінностей України, бережливе ставлення до історико-культурної спадщини України та навколишнього природного середовища;
- формувати прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;
- захищати здобувачів освіти під час навчального процесу від будь-яких форм фізичного та психічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю, не допускати застосування ними та іншими особами на території закладу освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів, інших шкідливих звичок;
- дотримуватись установчих документів та правил внутрішнього розпорядку навчального закладу, виконувати свої посадові обов'язки;
- інформувати керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) щодо здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучені до навчального процесу, свідками яких вони були особисто або отримали інформацію про них. від інших осіб, негайно вжити заходів щодо припинення булінгу (цькування) [12].

Отже, в українській законодавчій базі в галузі освіти приділяється значна

увага моральному складнику на різних рівнях освіти, починаючи із дошкільної і закінчуючи освітою дорослих. Результати аналізу низки Законів України щодо моральних засад функціонування системи освіти в Україні дозволяють зробити висновок про наявність окремих ключових сегментів досліджуваної властивості, а також брак усталеної позиції щодо розв'язання задекларованої проблеми як дієвого шляху в напрямку долання моральної кризи у вітчизняному соціальному просторі. Разом з тим представлена нами інтерпретація цього феномену зумовлена інтегративною його природою, а пошук дієвих шляхів формування є актуальною науковою проблемою сьогодення в галузі освіти та людинотворення в цілому.

Висновки до 1 розділу

1. На основі аналізу підходів до вивчення природи моралі, словникових та наукових джерел уточнено сутність базового поняття дослідження: мораль (лат. *moralis* – моральний), моральність – це один з основних способів нормативної регуляції дій людини по відношенню одна до одної та суспільства, особлива форма людської свідомості та вид суспільних відносин. Проблема моральності найтіснішим чином пов'язана з виживанням людства як виду. Від того, наскільки розвинена система моральних цінностей, залежить як доля окремого індивіда, так і суспільства, й усього світу.

2. Українське суспільство як складова людської цивілізації володіє значним моральним потенціалом, духовною силою і витримкою, бо, попри надскладні умови існування, воно все ж здатне зберегти людське обличчя, як на рівні найближчих людських стосунків, так і в процесі організації колективного протистояння зовнішній агресії.

3. Мораль неможливо створити штучно і швидко. Цей процес довготривалий і залучає креативність усього суспільства. Забезпечення «морального здоров'я» українського народу можливе шляхом створення таких

умов, як мир, соціально-економічна стабільність, обґрунтований державний контроль за дотриманням норм суспільної моралі, відновлення фундаментального етичного виховання і системи морально-етичної підготовки на різних рівнях функціонування українського суспільства. Реформи, які відбуваються в системі освіти в Україні, спрямовані на розвиток свідомої, високоморальної та освіченої особистості, відтак перед національною системою освіти постають якісно нові завдання, які вимагають практичної трансформації на кожному її рівні. Україна докладас значних зусиль у напрямку саморозвитку, прагне інтегруватися в Європейський Союз, який набув великого досвіду, прогресу на принципах демократії та гуманізму.

4. Орієнтація на гуманістичні цінності та світові стандарти, демократизація, інтеграція у світову культуру відображають суспільні перетворення і відбиваються в Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», «Про затвердження Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років» та ін. Результати аналізу Законів України щодо моральних засад функціонування системи освіти в Україні свідчать про наявність ключових сегментів досліджуваної властивості, а також брак усталеної позиції щодо розв'язання задекларованої проблеми як дієвого шляху в напрямку долання моральної кризи у вітчизняному соціальному просторі. Разом з тим представлена нами інтерпретація цього феномену зумовлена інтегративною його природою, а пошук дієвих шляхів формування є актуальною науковою проблемою сьогодення в галузі освіти та людинотворення в цілому.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

2.1. Вимоги дескрипторів Національної рамки кваліфікацій України до рівнів вищої освіти

Національне агентство кваліфікацій у межах своїх повноважень здійснює супроводження інформаційного забезпечення Національної системи кваліфікацій і Національної рамки кваліфікацій. Національна рамка кваліфікацій (далі – НРК) ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджується з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудова відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці.

Одним із базових принципів НРК, як і освіти в цілому, є принцип забезпечення якості освіти, тобто відповідності результатів навчання визначеним вимогам.

Закон України «Про освіту» визначає результати навчання як сукупність певних якостей, що здобуваються в процесі навчання і які можливо ідентифікувати, оцінити і виміряти [14].

НРК виокремлює чотири основні категорії, на основі яких можна здійснювати оцінку результатів навчання (рівня досягнень): знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія [11].

Перелічені категорії мають назву «*дескриптори*» НРК. То що ж означає термін «*дескриптори*» та які події передували його появі?

Після зустрічі Європейських Міністрів освіти 19.05.2001 у Празі відбулися консультації міністрів ряду країн, зокрема – з питань забезпечення

якості та визначення опорних точок щодо присудження ступеня бакалавра і ступеня магістра.

Незабаром вони скооперувались з Агенцією із забезпечення якості вищої освіти Сполученого Королівства і дійшли висновку, що всі мають однакові проблеми, і повинні спільно працювати в напрямку їх вирішення.

У вересні 2001 року підсумки таких консультацій були вивчені на спільній зустрічі в Маастріхті, де представники агенцій із забезпечення якості та урядів погодились, що необхідно розробити програму спільних дій та реалізовувати «транскордонні» заходи, спрямовані на забезпечення якості вищої освіти. Було зазначено, що ці заходи мають бути відкритими для усіх сторін, які беруть участь у Болонському процесі. Фактично, це був початок «Спільної ініціативи з якості освіти» (Joint Quality Initiative, JQI).

Перші результати цієї ініціативної групи були презентовані на конференції в Амстердамі у березні 2002 року. Це були спільні *дескриптори* (описи) бакалаврського рівня, які одночасно надавали доступ до магістерських програм та були релевантними для ринку праці, та спільні *дескриптори* для магістерського рівня. Також були розроблені та презентовані суттєві відмінності між двома рівнями.

Після цієї події розроблені *дескриптори* бакалаврського та магістерського рівнів були оприлюднені та почалось їх використання у країнах, залучених до їх розроблення. В результаті поступових ітерацій, *дескриптори* для першого та другого циклів було остаточно погоджено у м. Дублін у березні 2004 року.

Водночас у 2004 році один із партнерів «Спільної ініціативи з якості освіти» запропонував розробити *дескриптори* для докторського рівня і, як результат, такі *дескриптори* були розроблені (третьій цикл), та для короткого циклу. Для обговорення та погодження дескрипторів короткого та третього циклів в якості місця проведення зустрічі було також обрано місто Дублін.

Таким чином з'явилися *Дублінські дескриптори (Dublin descriptors)*, остаточно сформовані у жовтні 2004 року.

Пізніше, на Бергенській конференції міністрів освіти держав учасниць Болонського процесу (2005 р.) було підписано комюніке про ухвалення Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти – РК ЄПВО (The Framework for Qualifications of the European Higher Education Area – FQ EHEA) як загальної конструкції, що визначає механізм взаємодії між національними рамками кваліфікацій. Основою для цієї Рамки стали результати роботи групи експертів у межах «Спільної ініціативи з якості». А *дескриптори* рівня виступали так званими «індикаторами».

У процесі вибору назв *дескрипторів* експерти «Спільної ініціативи з якості освіти» зупинилися на таких:

- знання та розуміння;
- застосування знань та розумінь;
- формування суджень;
- комунікація;
- уміння навчатися.

На основі такого набору було описано три послідовних цикли вищої освіти:

- короткий, що проходить у межах першого циклу;
- перший (бакалаврський);
- другий (магістерський);
- третій (докторський);

Наразі вони залишають за собою назву *Дублінських дескрипторів* – загального опису типових очікуваних досягнень та здатностей випускника для кожного циклу (рівня) вищої освіти.

На основі цих *deskriptoriv* стало можливим класифікувати за рівнями кваліфікації освітні програми, порівнювати між собою кваліфікації, здобуті в різних освітянських середовищах, визнавати документи про вищу освіту.

Визначення переліку *deskriptoriv* рамок кваліфікацій є прерогативою кожної країни, яка враховує внутрішні особливості. Для прикладу, Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя ЄРК (The European Qualifications Framework for lifelong learning – EQF for LLL), на основі якої розроблена НРК і більшість національних рамок кваліфікацій європейських держав, виокремлює три *deskriptori*:

- 1) знання (теоретичні та/або фактологічні);
- 2) уміння/навички (когнітивні та практичні);
- 3) відповідальність та автономність [14].

У процесі розроблення проєкту НРК було запропоновано кількість рівнів, структуру та зміст її *deskriptoriv*. При цьому, було забезпечено широкі консультації та громадське обговорення проєкту НРК і пропозицій до нього, до участі в яких залучалися представники сфери освіти, сфери праці, національні та міжнародні експерти.

Зрештою 23.11.2011 р. НРК було офіційно затверджено Постановою КМУ № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», відповідно до якої Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів; вона містила десять кваліфікаційних рівнів та п'ять *deskriptoriv*, що описують вимоги до кожного кваліфікаційного рівня [34].

Кожний із 10 рівнів характеризувався описом так званої «інтегральної компетентності» (поєднує усі чотири категорії результатів навчання), яка описувала ступінь здатності діяти у ситуаціях навчання або роботи.

Deskriptori рівнів слугували для опису, порівняння, класифікації, визнання та розроблення кваліфікацій. При цьому, зростанню порядкового

номеру кваліфікаційного рівня (від 0 до 9) відповідало зростання рівня складності відповідних кваліфікацій.

Надалі в Україні відбувалося важливе діяння у розбудові освітньої системи в цілому та становленні НРК зокрема. Виникла аргументована необхідність у затвердженні нової редакції НРК, в контексті якої кількість її кваліфікаційних рівнів повинна відповідати кількості рівнів Європейської рамки кваліфікацій.

Відповідно до постанови КМУ від 25.06.2020 № 519 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341» у новій редакції НРК рівні описуються *deskрипторами*, у термінах результатів навчання, а саме:

— знання – осмислена та засвоєна суб'єктом інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання поділяються на емпіричні (знання фактів та уявлення) і теоретичні (концептуальні, методологічні);

— уміння/навички – здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв'язання проблем. Уміння/навички поділяються на когнітивні (що включають логічне, інтуїтивне та творче мислення) і практичні (що включають ручну вправність, застосування практичних способів (методів), матеріалів, знарядь та інструментів, комунікацію);

— комунікація – взаємодія осіб з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності;

— відповідальність і автономія – здатність особи застосовувати знання та навички самостійно та відповідально [34].

Схематично Національна рамка кваліфікацій України у редакції КМУ від 25.06.2020 № 519 представлено на рисунку (Рис. 2.1.1.).

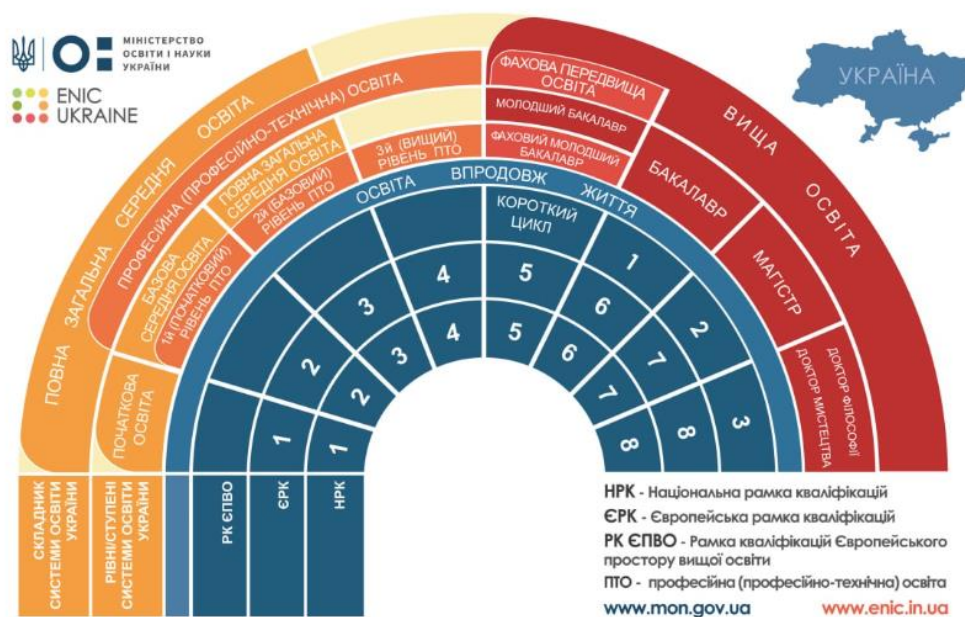

Рис. 2.1.1. НРК України у редакції КМУ від 25.06.2020 № 519 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341»

Як видно з рисунку, кваліфікації вищої освіти відповідають:

- молодший бакалавр (5 рівень НРК);
- бакалавр (6 рівень НРК);
- магістр (7 рівень НРК) [35, с. 1-2].

Більш детальний опис кваліфікаційних рівнів представлено в додатках (Додаток А)

Отже, підсумовуємо, що *дескриптори* НРК – це показники, за допомогою яких здійснюється опис вимог до кожного із рівнів рамки у термінах результатів навчання; вимірювані показники, які окреслюють вимоги до кваліфікацій на кожному із рівнів рамки; вимірювані особисті якості (знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія), що набуває особа в процесі навчання і характеризуються зростанням вимог до них на кожному наступному рівні; показники, які демонструють зростання кваліфікаційних вимог на кожному наступному рівні рамки.

2.2. Аналіз вимог стандарту вищої освіти і професійного стандарту до формування компетентностей і програмних результатів навчання для спеціальності 011

Стандарт вищої освіти містить вимоги до освітніх програм підготовки магістрів за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки щодо обсягу кредитів ЄКТС, необхідного для здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки; рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за відповідною освітньою програмою; переліку обов'язкових компетентностей випускника; нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованого у термінах результатів навчання; форм атестації здобувачів вищої освіти; вимог до створення міждисциплінарних освітньо-наукових програм [36].

Вимоги до компетентностей та результатів навчання узгоджені між собою та відповідають дескрипторам Національної рамки кваліфікацій.

Відповідно до Стандарту, кожен ЗВО має право самостійно визначати перелік дисциплін (освітніх курсів), практик та інших видів освітньої діяльності, необхідний для набуття визначених у Стандарті компетентностей. Наведений у Стандарті перелік компетентностей (Додаток Б) не є вичерпним.

Водночас, зміст підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, спрямований на:

- озброєння здобувачів освіти знаннями про новітні досягнення концепції розвитку освіти і педагогіки, а також їх ознайомлення з методологією проведення відповідних досліджень;

- формування здатності ефективно використовувати сукупність інноваційних цифрових технологій і ресурсів в освітній, професійній, інноваційній, а також дослідницькій діяльності;

- розвиток здатності до партнерської міжособистісної взаємодії, здійснення ділової комунікації, критичного та аргументованого мислення, що

відображається у вміннях чітко, логічно та послідовно викладати власні думки, щодо питань, пов'язаних з освітою та педагогікою а також підтримувати проблемно-тематичні дискусії;

- озброєння майбутніх викладачів вміннями та навичками вільного спілкування державною та іноземною мовами в усній та письмовій формах під час обговорення результатів освітньої, професійної діяльності, а також формування здатності презентувати власні наукові дослідження та інноваційні проєкти;

- вправлення в умінні організувати освітню діяльність на засадах компетентнісного, студентоцентричного, діяльнісного та контекстного підходів, а також з урахуванням сучасних досягнень в галузі освітніх та педагогічних наук, формування здатності здійснювати ефективне керівництво навчально-пізнавальною діяльністю, а також об'єктивне оцінювання результатів навчання здобувачів освіти;

- озброєння знаннями про інноваційні й дослідницькі проєкти у сфері освіти/педагогіки та міждисциплінарного рівня із дотриманням правових, соціальних, економічних, етичних норм, а також розвитку здатності реалізувати їх;

- формування вміння створювати ефективне освітньо-наукове середовище, спрямоване на забезпечення результатів навчання здобувачів освіти; навичок розроблення та викладання освітні курсів у ЗВО з використанням сучасних методик, інструментів і технологій, необхідних для досягнення освітніх завдань;

- розвиток вміння самостійно знаходити необхідну інформацію з освітніх/педагогічних наук у різноманітних друкованих, електронних та інших джерелах, здійснювати її критичний аналіз, систематизую, оцінку достовірності та релевантності;

- формування здатності приймати ефективні та відповідальні рішення щодо управління освітньої галузі, а також здійснювати консультативну діяльність в галузі освітніх, педагогічних наук [36].

Окрім того, Стандартом окреслено, що здобувачі освіти мають навчитися планувати та здійснювати теоретичні й експериментальні дослідження в галузі освіти (педагогіки), вміти висувати та перевіряти гіпотези, формулювати чіткі й аргументувати висновки, із дотриманням норм академічної доброчесності, а також захищати інтелектуальну власність, комерціалізувати результати дослідницької та проектної діяльності.

Варто зазначити, що в процесі формулювання освітніх програм ЗВО мають право самостійно додавати певні компетентності й програмні результати навчання, а також вводити додаткові форми атестації здобувачів вищої освіти.

На основі аналізу Наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономіки) «Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»» № 610 від 29.03.2021, з'ясовано, що перелік компетентностей викладачів закладів вищої освіти є досить широким (Табл 2.2.1)

Таблиця 2.2.1.

**Загальні компетентності за професійним стандартом на групу професій
«Викладачі закладів вищої освіти» [26]**

Умовні позначення	Загальні компетентності
ЗК.01	знання та розуміння предметної області та особливостей професійної діяльності
ЗК.02	володіння навичками критичного мислення
ЗК.03	володіння комунікативної компетентністю та здатністю до емпатії
ЗК.04	здатність використовувати ІКТ
ЗК.05	здатність здійснювати пошукову діяльність, аналізувати інформацію з різних джерел

Умовні позначення	Загальні компетентності
ЗК.06	здатність до особистісного та професійного розвитку
ЗК.07	вміння генерувати нові ідеї (креативність)
ЗК.08	здатність використовувати найкращі практики у професійній діяльності
ЗК.09	здатність мотивувати інших та досягати спільної мети
ЗК.10	здатність діяти, опираючись на етичні міркування (мотиви)
ЗК.11	здатність виявляти толерантне ставлення та повагу до полі куль-турності
ЗК.12	здатність діяти на засадах соціальної свідомості та відповідальності

Як видно з таблиці, ключовими компетентностями, якими мають володіти викладачі вищої школи в умовах сьогодення є високий рівень професіоналізму, критичне мислення, комунікативна компетентність, цифрова грамотність, здатність до професійного розвитку, креативність та інші.

Таким чином, аналіз вимог стандарту вищої освіти і професійного стандарту до формування компетентностей і програмних результатів навчання для спеціальності 011 дає підстави зробити висновок про те, що вимоги до компетентностей та результатів навчання узгоджені між собою та відповідають дескрипторам Національної рамки кваліфікацій.

2.3. Реалізація вимог стандартів у змісті освітньо-наукової програми Педагогіка вищої школи другого рівня вищої освіти

Насамперед зазначмо, що мета освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи» полягає в підготовці фахівців, здатних, опираючись на нову філософію вищої освіти, професійно застосовувати в практичній діяльності сучасні технології, методи та форми викладання у закладах вищої освіти.

Обсяг освітньо-наукової програми складає 120 кредитів ЄКТС, термін навчання 2 роки. Освітня програма відповідає 7 рівню Національної рамки кваліфікацій України.

Предметною областю програми є галузь 01 — освіта/педагогіка, спеціальність 011 — освітні, педагогічні науки. Основний фокус програми — загальна освіта в галузі освіта/педагогіка, а професійний акцент скеровано на формування здатності здійснювати інноваційну діяльність, розв'язувати складні задачі і проблеми у науково-педагогічній діяльності, проводити дослідження у галузі педагогіки вищої школи [29].

Структурно-логічна схема освітньої програми представлена на рисунку (Рис. 2.3.1.)

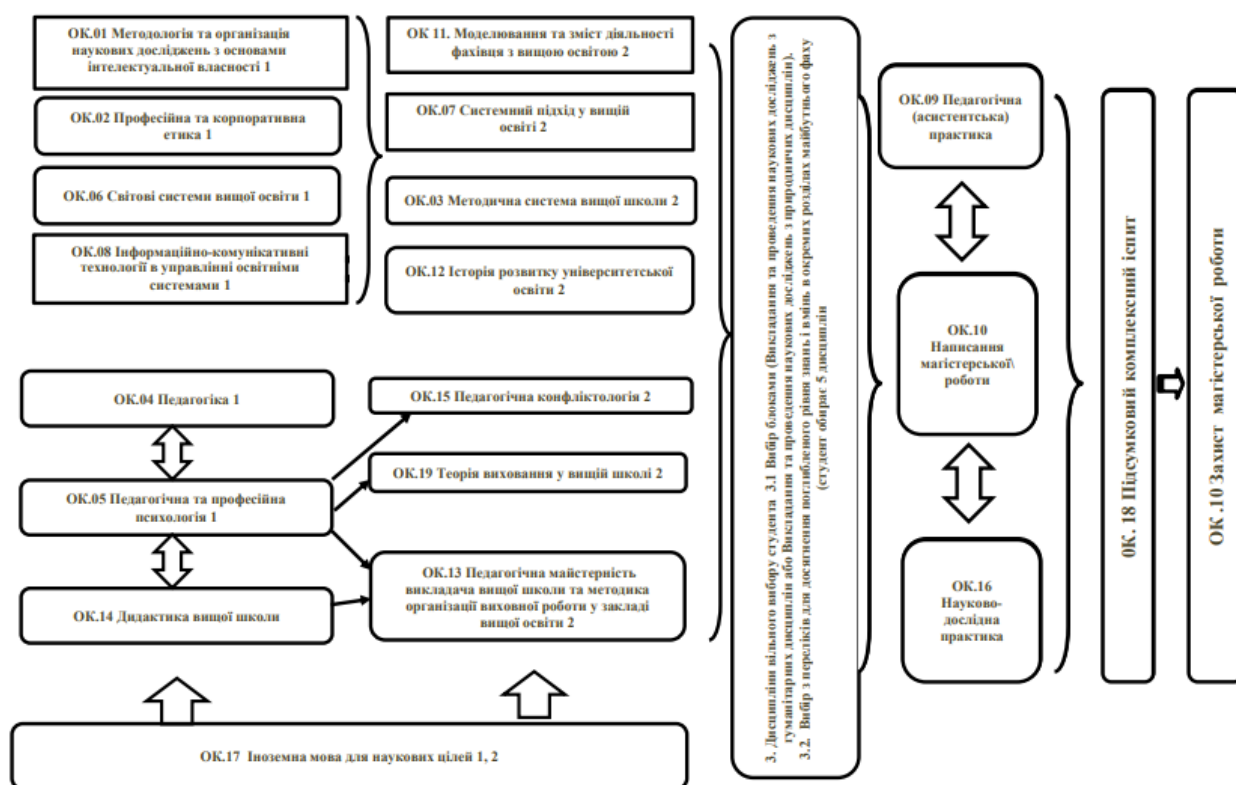

Рис. 2.3.1. Структурно-логічна схема освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи» другого магістерського рівня освіти [29]

Варто зазначити, що ключові особливості освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи» другого рівня вищої освіти полягають в обов'язковості проведення педагогічної та наукової практики в закладі освіти, а також реалізації науково-педагогічних досліджень в навчальних підрозділах ЗВО.

Аналіз програмних компетентностей та результатів навчання за освітньо-науковою програмою «Педагогіка вищої школи» для другого магістерського рівня освіти (Додаток Г) засвідчив, що вони відповідають вимогам Національної рамки кваліфікацій [29], а також тісно переплітаються із компетентностями, визначеними у Стандарті вищої освіти (за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки), а також професійному стандарті на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти».

Таким чином, освітньо-наукова програма «Педагогіка вищої школи» для другого рівня вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка розроблена у повній відповідності до положень Закону України «Про вищу освіту», Стандарту вищої освіти другого (магістерського) рівня ступеню вищої освіти Магістр, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, повною мірою відображає сучасні тенденції з підготовки магістрів з освітніх наук.

Висновки до 2 розділу

1. Національна рамка кваліфікацій ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджується з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудоких відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці. Дескриптори НРК – це показники, за допомогою яких здійснюється опис

кожного із рівнів рамки у термінах результатів навчання; вимірювані показники, які окреслюють вимоги до кваліфікацій на кожному із рівнів рамки; вимірювані особистісні якості (знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія), що набуває особа в процесі навчання і характеризуються зростанням вимог до них на кожному наступному рівні; показники, які демонструють зростання кваліфікаційних вимог на кожному наступному рівні рамки. Відповідно до НРК кваліфікації вищої освіти відповідають: молодший бакалавр (5 рівень НРК), бакалавр (6 рівень НРК), магістр (7 рівень НРК).

2. Відповідно до Стандарту вищої світи, зміст підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, спрямований на: озброєння здобувачів освіти знаннями про новітні досягнення концепції розвитку освіти і педагогіки, а також їх ознайомлення з методологію проведення відповідних досліджень; формування здатності ефективно використовувати сукупність інноваційних цифрових технологій і ресурсів в освітній, професійній, інноваційній, а також дослідницькій діяльності; розвиток здатності до партнерської міжособистісної взаємодії, здійснення ділової комунікації, критичного та аргументованого мислення, що відображається у вміннях чітко, логічно та послідовно викладати власні думки, щодо питань, пов'язаних з освітою та педагогікою а також підтримувати проблемно-тематичні дискусії та ін. Згідно з професійним стандартом на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» ключовими компетентностями, якими мають володіти викладачі вищої школи в умовах сьогодення є високий рівень професіоналізму, критичне мислення, комунікативна компетентність, цифрова грамотність, здатність до професійного розвитку, креативність та інші. Аналіз вимог стандарту вищої освіти і професійного стандарту до формування компетентностей і програмних результатів навчання для спеціальності 011 дає

підстави зробити висновок про те, що вони узгоджені між собою та відповідають дескрипторам Національної рамки кваліфікацій.

3. Аналіз програмних компетентностей та результатів навчання за освітньо-науковою програмою «Педагогіка вищої школи» для другого магістерського рівня освіти засвідчив, що вони відповідають вимогам Національної рамки кваліфікацій, а також тісно переплітаються із компетентностями, визначеними у Стандарті вищої освіти (за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки), а також професійному стандарті на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». Таким чином, освітньо-наукова програма «Педагогіка вищої школи» для другого рівня вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка розроблена у повній відповідності до положень Закону України «Про вищу освіту», Стандарту вищої освіти другого (магістерського) рівня ступеню вищої освіти Магістр, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, повною мірою відображає сучасні тенденції з підготовки магістрів з освітніх наук.

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

3.1. Моральна складова у професійній підготовці викладачів вищої школи

Вища педагогічна школа покликана підготувати викладача, здатного забезпечити не лише всебічний розвиток особистості, формування її розумових, фізичних і естетичних здібностей, високих моральних якостей, а й давати знання, розвивати вміння та життєві компетентності, які відповідають світовим стандартам.

Педагогічний процес у магістратурі має забезпечувати не лише формування кваліфікації працівників системи освіти, самоосвіту та наукове зростання, а й особистісне зростання моральної культури кожного фахівця. Це означає, що в умовах магістратури мають вирішуватися такі завдання, як:

- формування певного рівня педагогічної культури;
- поєднання професійного й особистісного зростання;
- розширення ступеня усвідомлення фахівцем загальнолюдських, професійних, педагогічних, особистісних цінностей;
- формування сучасного стилю мислення з його характерними ознаками: системності, гнучкості, динамізму, перспективності, історизму, об'єктивності, концептуальності тощо;
- підвищення толерантності;
- опредмечування теоретичних знань;
- засвоєння ефективних стратегій самореалізації у професійній діяльності;
- доопрацювання тих складових педагогічної культури, які не були засвоєні раніше [51, с. 444].

З урахуванням динамічного розвитку сучасного суспільства зростають вимоги до процесу професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи. Дієвим чинником реформування системи вітчизняної вищої освіти є гуманізація процесу навчання, що включає: комплексну розробку та реалізацію в практичній діяльності індивідуального потенціалу професійного становлення в умовах магістерської підготовки й установку на безперервне й комплексне вдосконалення професійних та особистісних моральних якостей, розвиток педагогічної майстерності.

Безумовно, моральна складова є невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи. Беззаперечною є істина про те, що розвинути моральні якості у своїх учнів може лише той педагог, який і озброєний комплексом необхідних моральних якостей на високому рівні, що обумовлено специфікою професійної діяльності.

Звісно, система професійної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти має бути спрямована на забезпечення якісного формування високоморальних викладачів, які володіють високим рівнем компетентностей, педагогічною майстерністю й розвиненими особистісними якостями.

Як зазначає І. Зязюн, *гуманістична спрямованість* є ключовою рисою майстерності викладача. Сутність цієї складової полягає в утвердженні словом і вчинками найвищих духовних цінностей особисті, дотримання моральних норм поведінки. Вона є виявом професійної ідеології педагога й відображає його ціннісне ставлення до педагогічної дійсності в цілому [15, с. 10].

Основним завданням на сьогоднішній день для ЗВО в контексті формування моральних якостей здобувачів освіти є створення відповідних умов для культурного, інтелектуального та морального розвитку.

У цьому процесі істотна роль належить викладачеві. Його особистісні якості та професійні навички, культура мислення та система цінностей

найчастіше мають вагомий вплив на здобувача освіти в процесі його підготовки як майбутнього професіонала. Таким чином, очевидно, що моральна складова є вкрай важливим елементом професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи, адже від належного рівня сформованості моральних якостей особистості значною мірою залежить успішність майбутньої професійної діяльності.

На підставі аналізу наукової літератури і проведеного анкетування щодо змістової структури моральної культури [3; 15; 48] можна зазначити, що її основою є система знань, умінь, навичок, мотивів, особистісних якостей, які забезпечують ефективність її розвитку.

Характеристика основних структурних компонентів моральної культури викладача здійснена нами базуючись на узагальненні наукових джерел, в яких проведено аналіз різних варіантів структурних складових моральної компетентності. Виходячи з позиції, що моральна компетентність належить до феномену свідомості особистості, буде правомірно виокремити такі її компоненти як: *особистісний, когнітивний, діяльнісний і мотиваційно-ціннісний*.

Особистісний компонент моральної культури викладача синтезує в собі психологічні, вольові, емоційні якості, тип темпераменту тощо. Особистісні якості – психологічні характеристики особистості, що проявляються у вигляді ставлень до себе та навколишньої дійсності (людей, предметів, явищ, діяльності), формуються, удосконалюються упродовж життя власними силами суб'єкта під час взаємодії та спілкування з іншими суб'єктами [4].

Особистісний компонент передбачає усвідомлення майбутнім викладачем вищої школи самого себе (розуміння власних емоцій та їх вплив, знання та розуміння своїх сильних та слабких сторін, розвинене почуття власної гідності, висока оцінка своїх можливостей); здатність управляти собою (самоконтроль, чесність, гідність, відповідальність, гнучкість, готовність та

відкритість до нових ідей, рішень, інформації); зацікавленість (прагнення до досягнень, відданість, ініціатива, оптимізм).

Когнітивний компонент являє собою знання та уявлення майбутнього викладача про психологічні феномени, які пов'язані з мораллю, що визначають власний стан та відносини з іншими. Знання свого емоційного стану, яке виражено у словесних категоріях, лежить в основі процесів контролю над емоціями, в основі здатності передбачувати їх розвиток, в основі знання факторів, від яких залежить сила виявлення емоцій, їх тривалість і наслідки.

Діяльнісний компонент моральної культури викладача визначає уміння та навички опановувати емоції, стани, почуття, зокрема власні стресові стани; використовувати інформацію у спілкуванні, будувати свої відносини та дії з урахуванням оцінки моральності інформації; уміння за зовнішніми ознаками (міміка, пантоміміка) визначити стан співрозмовника, моральні обставини середовища.

Цей компонент також включає в себе уміння створювати сприятливий клімат у процесі спілкування, формувати конструктивний емоційний контакт; здатність до емпатійного включення особистості у переживання інших людей, прояв співпереживання й чутливості у ставленні до інших; бути проактивним, усвідомлювати свої глибинні цінності та цілі й діяти згідно зі своїми життєвими принципами, незалежно від умов та обставин; у ситуації зовнішнього тиску коректно відстоювати свої інтереси та свою лінію поведінки, спокійно казати «ні» тому, хто, або що не влаштовує та продовжувати в соціально прийнятній формі ефективно наполягати на своїх правах (сформована асертивна поведінка).

Мотиваційно-ціннісний компонент моральної культури викладача являє собою систему мотивів та цінності моральної поведінки в освітній і особистій сферах, прийняття власних емоційних переживань і почуттів, гуманістичну установку на спілкування, взаємодію, мотивацію до вдосконалення власної моральної компетентності, потреби стати компетентною особистістю. Такі

особистісні утворення, як цінності, потреби та ін., вбудовуючись у мотиваційно-ціннісну систему, набуваючи динамічного потенціалу, багато в чому забезпечують формування мотивації викладача вищої школи.

Таким чином аналіз змісту структурних компонентів моральної компетентності викладачів вищої школи дав можливість побудувати її структурно-функціональну модель (Рис. 3.1.1.).

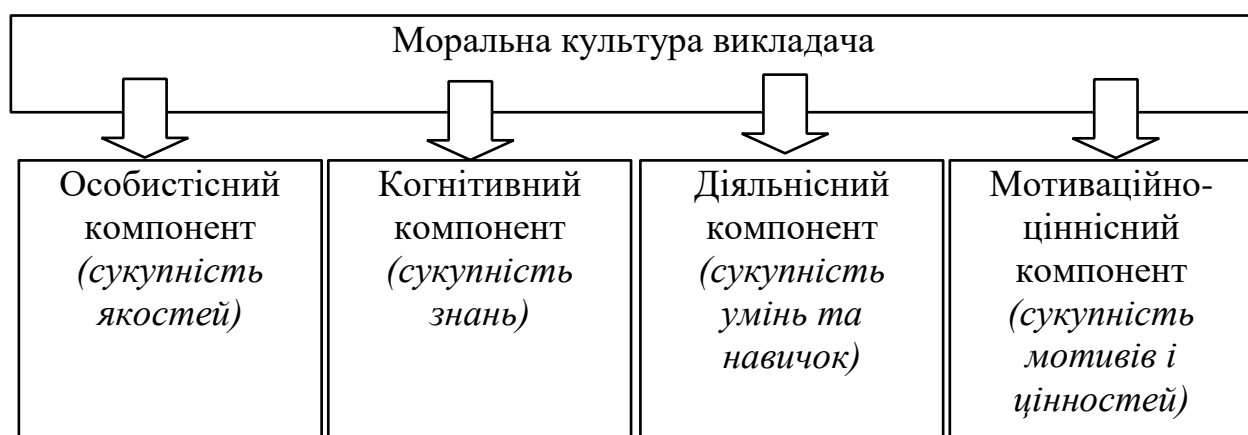

Рис. 3.1.1. Структура моральної культури викладача

Ураховуючи виокремлені компоненти моральної культури викладача, для виявлення рівнів сформованості її складових ми використали такі критерії: *рефлексивно-корекційний, світоглядно-когнітивний, поведінково-діяльнісний і мотиваційно-аксіологічний*. Визначаючи і доповнюючи один одного, вони через показники та індикатори характеризують кількісну і якісну сторони сформованості моральної культури викладача. Спробуємо співвіднести використані нами критерії з виділеними раніше компонентами моральної культури викладача.

На підставі аналізу наукових досліджень [47; 48] нами використано логіку побудови вимірювального апарату дослідження, що при вивченні рівня сформованості моральної культури викладача полягає у такій послідовності розумових операцій: визначення загального критерію; виокремлення у ньому ознак, які виступають критеріями більш часткового порядку; виділення потрібного числа показників, які достатньою мірою характеризують критерії

сформованості моральної культури викладача; кількісне відображення показників за допомогою індикаторів (показників має бути достатньо, щоб охопити усі сторони досліджуваного об'єкта).

З метою визначення показників *рефлексивно-корекційного* критерію звернемось до суті особистісного компонента моральної культури викладача. Встановлено, що до культурно-історичних якостей особистості належить совість та моральна рефлексія як обов'язкові складові компетентності особистості, як регулятиви поведінки, що стають показником їх особистісного і суспільного розвитку. Рефлексія, під якою розуміють якісну характеристику особистості, здатної осмислити й оцінити власні емоції, вчинки, є характерною рисою високорозвиненої особистості. Таким чином рівень рефлексії є осмисленням педагогічним працівником особистісного «Я» серед своїх цілей, мотивів, установок; діяльність її свідомості з дослідження цілей, мотивів, установок щодо себе; осмислення викладачем місця свого «Я» серед інших людей. Структура самосвідомості розглядається нами як єдність трьох компонентів: самопізнання, емоційно-ціннісного ставлення до себе й саморегуляції поведінки особистості.

Відповідно до вищезазначеного показниками рефлексивно-корекційного критерію є такі:

- усвідомлення викладачем самого себе (розуміння власних емоцій та їх вплив, знання та розуміння своїх сильних та слабких сторін, розвинене почуття власної гідності, висока оцінка своїх можливостей);
- здатність управляти собою (самоконтроль, чесність, гідність, відповідальність, гнучкість, готовність та відкритість до нових ідей, рішень, інформації);
- зацікавленість (прагнення до досягнень, відданість, ініціатива, оптимізм);

– прагнення до рефлексивно-оцінної діяльності й самокорекції власної поведінки.

Таким чином, в структуру цього критерію входять вміння, особистісні якості, а також рефлексивні дії (осмислення, самоаналіз і самооцінка власної діяльності і її результатів), які мають бути сформовані у здобувачів освіти, що в своїй сукупності відображають рефлексивно-корекційну готовність майбутніх викладачів вищої школи до розвитку моральної культури.

У процесі розвитку моральної культури у здобувачів освіти має бути розвинена потреба в знаннях-цінностях, психологічних знаннях, інструментальних знаннях, які визначають світоглядні орієнтації особистості і дозволяють їй будувати власну поведінку і діяльність. Це знайшло відображення у *світоглядно-когнітивному критерії*, до якого належать такі показники:

– знання та уявлення особистості майбутнього педагога про психологічні феномени, які пов'язані з емоціями, що визначають власний стан та відносини з іншими;

– сприйняття, ідентифікація моральних станів (власних та інших людей);

– усвідомлення сутності моральних понять та знання норм моральної поведінки і моральної саморегуляції, моральне самоусвідомлення (усвідомлення себе суб'єктом моральних ставлень і поведінки).

Цей критерій відбиває рівень знань щодо моральних понять, розуміння моральних цінностей і норм поведінки. Через його застосування встановлюються зв'язки між рівнем моральної свідомості, самосвідомості і поведінки.

Найбільш наочною характеристикою прояву культури особистості є реальна поведінка, у процесі якої викладач має можливість показати ступінь оволодіння етичними знаннями, моральними цінностями, емоційними

характеристиками. Відповідно до цього необхідним критерієм моральної культури викладача є *діяльнісно-поведінковий*.

Він характеризується розвитком моральної мотивації; сформованістю моделі морально поведінки, умінням робити моральний вибір на основі моральних цінностей; вияв моральних відносин і почуттів у діяльності і спілкуванні (толерантності, поваги, співчуття, милосердя, доброзичливості, емпатії).

Діяльнісно-поведінковий критерій відображує прояви діяльнісного компоненту моральної культури викладача в діяльності і спілкуванні (у діях та вчинках; досвіді моральної поведінки особистості). У процесі прояву моральної культури викладачем виявляються почуттєво-емоційні характеристики особистості (відносини, почуття та емоції, які діють на основі засвоєних цінностей). У зв'язку з цим у діяльнісно-поведінковому критерії вважаємо доречним виділити такі показники:

- уміння та навички опанувати емоції, психологічні стани, почуття, зокрема власні стресові стани;
- здатність використовувати високоморальну інформацію у спілкуванні, будувати свої відносини та дії з урахуванням оцінки моральності інформації;
- уміння діяти відповідно до моральних норм у процесі різних видів діяльності, що передбачає сформованість різних умінь (загальнокультурних, комунікативно-організаторських, конструктивно-творчих, регулятивно-вольових, рефлексивно-оцінних).

Мотиваційно-аксіологічний критерій дає можливість здійснити діагностику сформованості мотиваційно-ціннісного компонента моральної культури викладача. Ми вважаємо, що його характерними показниками є такі, які дають відповіді на запитання: що включає особистість у свою систему мотивів (потреби, цінності, ідеали, знання, світогляд); чи є серед цих мотивів

моральні цінності; зовнішня чи внутрішня мотивація детермінує поведінку особистості, що обумовлює здатність людини на внутрішній або зовнішній контроль поведінки (чи може поводити себе морально під контролем совісті або лише під контролем соціального (професійного) оточення, що впливає на якість, стійкість, змістовність поведінки); чи сприймає власні емоційні переживання і почуття, чи наявна потреба ставати морально компетентною особистістю, досягати успіху в розвитку власної моральної компетентності.

З метою забезпечення повноти і достатності сформованості мотиваційно-ціннісного компонента моральної культури викладача вважаємо, що мотиваційно-аксіологічний критерій має включати такі *показники*:

- сформованість моральних потреб, морального ідеалу, моральних цінностей;
- прийняття власних моральних переживань і почуттів, гуманістична установка на спілкування, взаємодію;
- мотивація до вдосконалення власної моральної культури, потреба стати компетентною особистістю.

У результаті отримано такий вимірювальний апарат (табл. 3.1.1.).

Таблиця 3.1.1.

Критерії та показники сформованості моральної культури викладача

Компоненти	Критерії	Показники
Особистісний	<i>Рефлексивно-корекційний</i>	<ul style="list-style-type: none"> – усвідомлення викладачем самого себе (розуміння власних емоцій та їх вплив, знання та розуміння своїх сильних та слабких сторін, розвинене почуття власної гідності, висока оцінка своїх можливостей); – здатність управляти собою (самоконтроль, чесність, гідність, відповідальність, гнучкість, готовність та відкритість до нових ідей, рішень, інформації); – зацікавленість (прагнення до досягнень, відданість, ініціатива, оптимізм). – прагнення до рефлексивно-оцінної діяльності й самокорекції власної поведінки.

Компоненти	Критерії	Показники
Когнітивний	<i>Світоглядно-когнітивний</i>	<ul style="list-style-type: none"> – знання та уявлення підростаючої особистості про психологічні феномени, які пов'язані з емоціями, що визначають власний стан та відносини з іншими; – сприйняття, ідентифікація моральних станів (власних та інших людей); – усвідомлення сутності моральних понять та знання норм моральної поведінки і моральної саморегуляції, моральне самоусвідомлення (усвідомлення себе суб'єктом моральних ставлень і поведінки).
Діяльнісний	<i>Діяльнісно-поведінковий</i>	<ul style="list-style-type: none"> – уміння та навички опановувати емоції, психологічні стани, почуття, зокрема власні стресові стани; – здатність використовувати високоморальну інформацію у спілкуванні, будувати свої відносини та дії з урахуванням оцінки моральності інформації; – уміння вчиняти відповідно до моральних норм у процесі різних видів діяльності, що передбачає сформованість різних умінь (загальнокультурних, комунікативно-організаторських, конструктивно-творчих, регулятивно-вольових, рефлексивно-оцінних).
Мотиваційно-ціннісний	<i>Мотиваційно-аксіологічний</i>	<ul style="list-style-type: none"> – сформованість моральних потреб, морального ідеалу, моральних цінностей; – прийняття власних моральних переживань і почуттів, гуманістична установка на спілкування, взаємодію. – мотивація до вдосконалення власної моральної культури, потреба стати компетентною особистістю.

Визначені компоненти, критерії та показники використано в нашій роботі для оцінки сформованості моральної культури викладача.

3.2. Дослідження можливостей для формування моральних якостей викладачів засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи»

З метою дослідження можливостей для формування моральних якостей

викладачів вищої школи під час навчання за освітньо-науковою програмою «Педагогіка вищої школи» нами було проведено анкетування викладачів, випускників та здобувачів другого рівня освіти «Магістр», які навчаються за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, та здобувачів другого рівня вищої освіти «Магістр», які навчаються за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

Дослідження проводилося у лютому 2023 року. В анкетуванні взяли участь 64 особи, з них 35 магістрантів, 10 викладачів 19 випускників.

Насамперед, ми прагнули з'ясувати, які уявлення мають учасники опитування про категорію «мораль».

На запитання «Яке визначення поняття «мораль» Вам імпонує найбільше??» переважна більшість респондентів (45%) обрала варіант відповіді «Система неофіційних уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей у суспільстві».

30% респондентів вважають що мораль – це «Особлива форма людської свідомості та вид суспільних відносин».

Натомість 20% учасників опитування визначають поняття моралі як «Сукупність знань, умінь та навичок в морально-етичній сфері, що забезпечує ефективну самореалізацію в соціумі» (Рис. 3.2.1.).

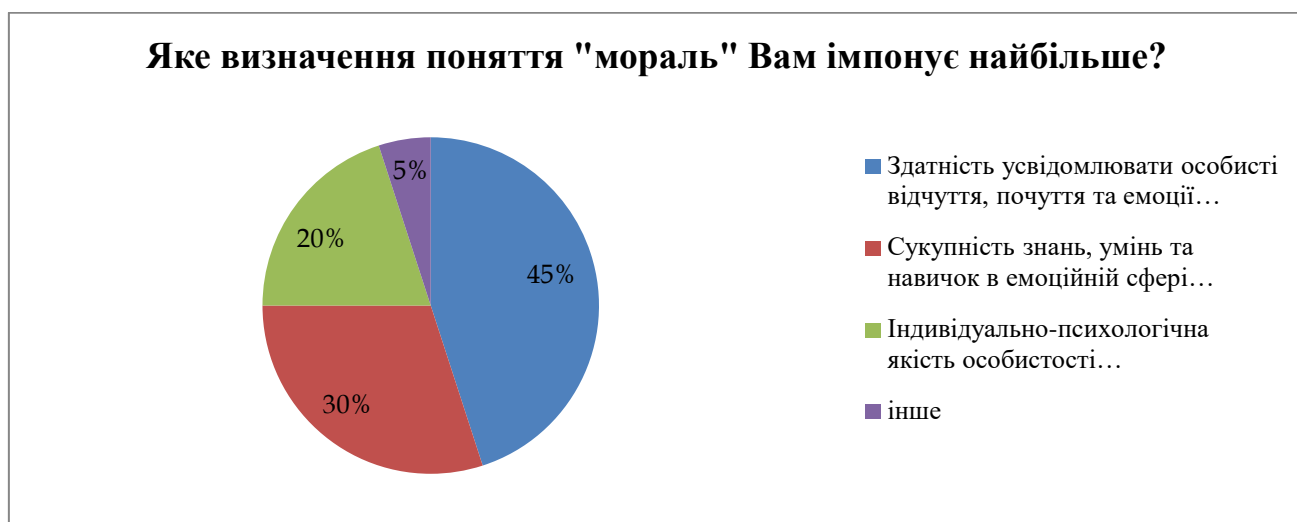

Рис. 3.2.1. Результати опитування магістрантів, викладачів та випускників щодо сутності поняття «мораль»

До моральних якостей особистості, на думку респондентів належать патріотизм (30%), національна свідомість (35%), порядність (95%), почуття обов'язку (15%), людяність (90%), чесність (95%), повага гідності іншої людини (85%), та доброзичливість (75%). Результати аналізу відповідей учасників анкетування на друге запитання анкети: «Які з перелічених характеристик можна вважати моральними якостями?» представлено у вигляді діаграми (Рис. 3.2.2.).

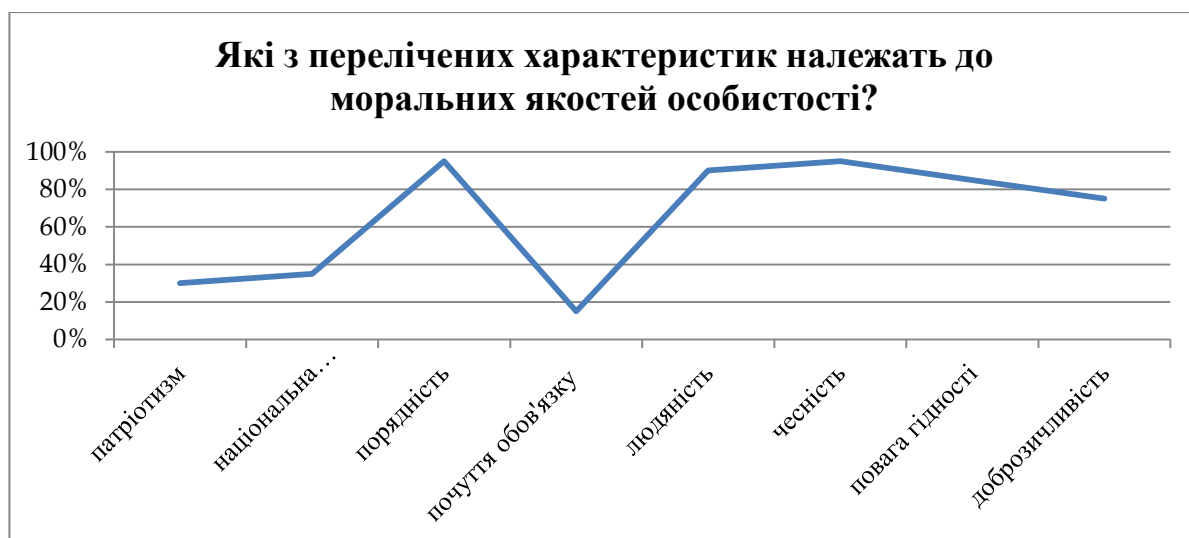

Рис. 3.2.2. Результати анкетування щодо моральних якостей особистості

На запитання анкети «Чи забезпечено освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» формування моральних якостей майбутніх викладачів?» переважна більшість учасників дослідження обрала варіант відповіді «так» (60%) респондентів, «скоріше так, ніж ні» – 30%; незначна частина опитаних все ж вважає, що скоріше не приділяється, ніж приділяється («швидше ні, ніж так») (10%); в той час як варіант відповіді «ні» не обрав жоден із опитаних нами здобувачів освіти (Рис. 3.2.3.).

Рис. 3.2.3. Результати анкетування магістрантів, викладачів та випускників щодо забезпечення формування моральних якостей майбутніх викладачів в ОНП «Педагогіка вищої школи»

Далі ми пропонували респондентам оцінити рівень формування моральних характеристик під час практичної підготовки за освітньою програмою. Переважна більшість респондентів вважає, що забезпечує повною мірою (75%), 20% респондентів оцінили рівень як достатній, в той час як 5% учасників дослідження вважають, що рівень є недостатнім.

Результати представлено на рисунку 3.2.4.

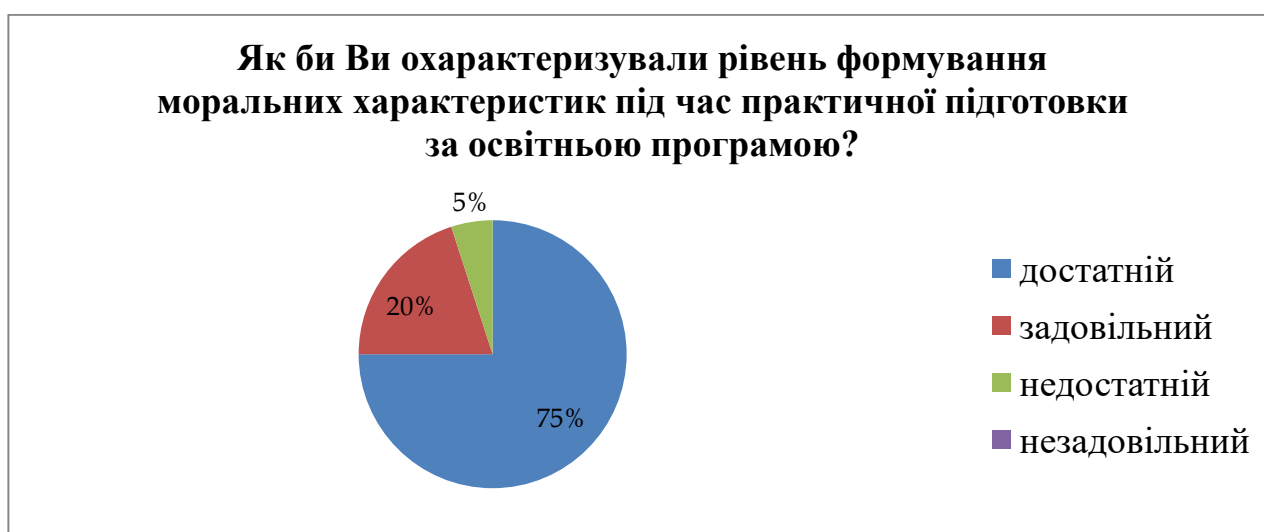

Рис. 3.2.4. Результати опитування здобувачів освіти щодо рівня формування моральних характеристик під час практичної підготовки за освітньою програмою

На запитання анкети «Чи відповідає зміст освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи» методам, методикам, технологіям формування моральних якостей особистості?» переважна більшість учасників дослідження обрала варіант відповіді «так» (65%) респондентів, «скоріше так, ніж ні» – 30%; незначна частина опитаних вважає, що скоріше не приділяється, ніж приділяється («швидше ні, ніж так») (5%); в той час як варіант відповіді «ні» не обрав жоден із опитаних нами здобувачів освіти (Рис. 3.2.5.).

Рис. 3.2.5. Результати анкетування магістрантів, викладачів та випускників щодо відповідності змісту ОНП «Педагогіка вищої школи» методам, методикам, технологіям формування моральних якостей особистості

Як засвідчили результати анкетування, найбільш ефективними формами організації навчальної діяльності для формування моральних якостей майбутніх викладачів вищої школи є такі: лекції (25%), семінарські заняття (20%), практичні заняття (25%), самостійна робота (30%) (Рис. 3.2.6.).

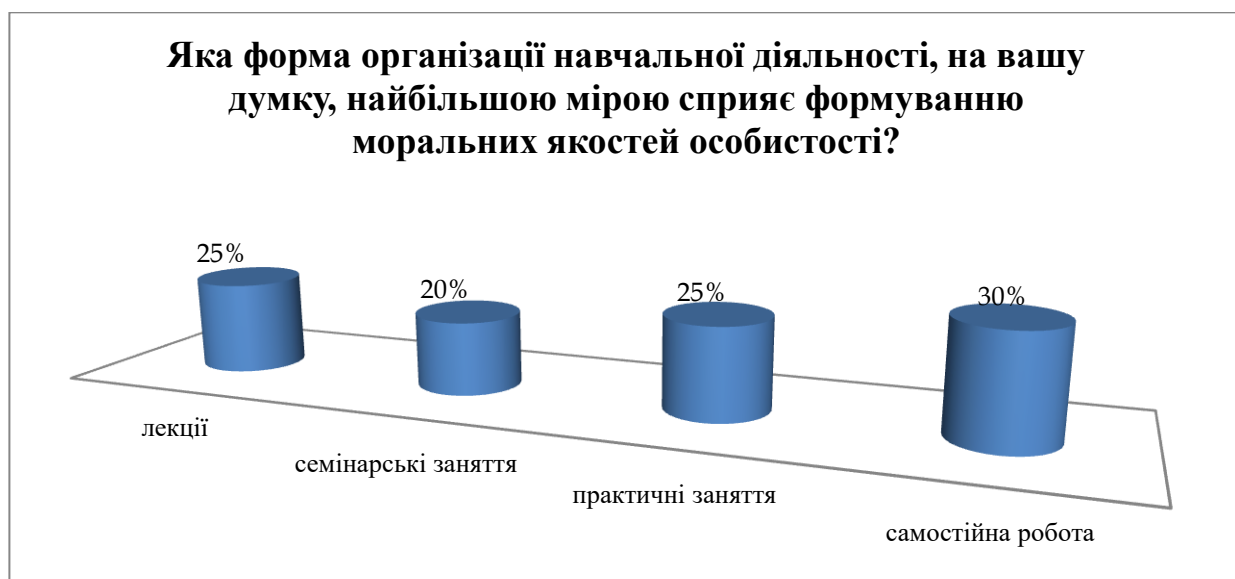

Рис. 3.2.6. Результати анкетування щодо найсприятливіших форм організації навчальної діяльності в контексті формування моральних якостей майбутніх викладачів

Останнє питання анкети передбачало необхідність висловити думку магістрантів, викладачів та випускників з приводу шляхів підвищення ефективності формування моральних якостей особистості під час навчання за ОНП «Педагогіка вищої школи».

Відповіді респондентів виявилися різноманітними: одні акцентували увагу на необхідності інтеграції різних предметів, інші пропонували залучати здобувачів освіти до волонтерської діяльності.

Викладачі висловлювали думки з приводу необхідності використання засобів народної педагогіки в контексті формування моральних якостей майбутніх викладачів, в той час як випускники Київського національного університету імені Тараса Шевченка пропонували збільшення кількості самостійної роботи та включення в зміст навчальних дисциплін моральної тематики.

Анкетування дозволило нам оцінити погляди викладачів, випускників та магістрантів Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова на

проблему здатності формування моральних якостей особистості у професійній підготовці за освітньо-науковою програмою «Педагогіка вищої школи» та визначити пріоритетні шляхи їх оптимізації в процесі навчання.

3.3. Педагогічні умови ефективного формування моральних якостей майбутніх викладачів вищої школи під час навчання

Успішність функціонування та розвитку будь-якої системи безпосередньо залежить від дотримання конкретних умов. У педагогічних дослідженнях є різні тлумачення поняття «умова», вважаємо за доцільне уточнити його зміст.

У філософському розумінні поняття «умова» визначається як категорія, в якій відображається відношення предмета до тих чинників, завдяки яким вона виникає та існує. Особливістю умови є те, що вона сама собою, без діяльності не може перетворитися на нову дійсність, продукувати її, вона лише створює можливість нової речі як зумовленої [44].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «умова» трактується з кількох позицій:

- вимога, пропозиція, що висувається однією із сторін, які домовляються про що-небудь;
- необхідна обставина, яка уможливує здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь;
- обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь;
- правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь;
- правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь; – сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь [2, с. 1295].

Отже, здійснивши рефлексію словникових тлумачень терміну, під цим поняттями в нашому дослідженні ми розуміємо – необхідну обставину, яка

забезпечує можливість здійснення чи створення чогось або сприяє чомусь.

Сьогодні у наукових дослідженнях, присвячених проблемам формування ключових умінь та навичок здобувачів освіти в освітньому процесі ЗВО інтенсивно використовується поняття «педагогічні умови».

Педагогічними умовами вважаємо сукупність факторів і компонентів навчального процесу, які свідомо впроваджується в педагогічну діяльність із метою забезпечення успішності і результативності перебігу і результатів освітнього процесу.

Т. Гуцан уточнює, що педагогічні умови – це структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей; завдяки педагогічним умовам реалізуються компоненти технологій [6, с. 72].

Різні науковці по-різному трактують поняття «педагогічні умови», розглядаючи їх як:

- характеристику педагогічного середовища;
- обставини, необхідні для перебігу педагогічного процесу;
- фактори, шляхи, напрями педагогічного процесу;
- уявні результати педагогічного процесу;
- форми, методи, педагогічні прийоми [41, с. 92].

Узагальнивши результати аналізу наукової літератури, під педагогічними умовами в контексті нашого дослідження розуміємо взаємопов'язану сукупність різних засобів, методів, форм організації діяльності здобувачів другого рівня вищої освіти під час засвоєння освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи», які забезпечуватимуть високу результативність процесу ефективного формування моральних якостей майбутніх викладачів вищої школи під час навчання.

Виходячи із проведеного дослідження, визначимо педагогічні умови, реалізація яких може забезпечити позитивний вплив на процес формування моральних якостей магістрів під час навчання.

У процесі визначення педагогічних умов ми з'ясували, що їх детермінантами мають бути:

- 1) чітко визначений результат, якого потрібно досягнути;
- 2) усвідомлення того, що педагогічний процес може успішно функціонувати за наявності сукупності необхідних для цього умов.

Спираючись на вимоги сучасної вищої освіти, дескрипторів НРК [34], Стандарту вищої освіти спеціальності 011 [36], а також професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладу вищої освіти» [26], результати проведеного дослідження – нами визначено та обґрунтовано педагогічні умови, які сприятимуть інтенсифікації якості процесу формування моральних якостей майбутніх викладачів вищої школи під час навчання за освітньо-науковою програмою «Педагогіка вищої школи»:

- 1) створення сприятливого освітнього середовища, яке б сприяло розвитку творчого потенціалу, самореалізації особистості, формувало готовність до особистісного самовдосконалення, забезпечувало б реалізацію співтворчості в рамках гуманістичної парадигми;

- 2) організація навчальної діяльності в освітньому процесі ЗВО на основі педагогіки партнерства;

- 3) включення майбутніх викладачів до соціокультурного життя ЗВО, мікросоціуму, суспільства; орієнтація їх на загальнолюдські та національні цінності.

Першою умовою формування моральних якостей майбутніх викладачів вищої школи під час навчання нами визначено створення сприятливого середовища, яке б сприяло розвитку творчого потенціалу, самореалізації особистості, формувало готовність до особистісного самовдосконалення, забезпечувало реалізацію співтворчості в рамках гуманістичної парадигми.

Показниками такого освітнього середовища є: залученість до спільної діяльності, гармонійність всіх суб'єктів педагогічного процесу, довіра та висока

вимогливість один до одного, поінформованість суб'єктів педагогічного процесу про цілі та стан справ, позитивне ставлення до цілей навчальної діяльності, задоволеність приналежністю до групи, позитивний, сприятливий психологічний мікроклімат, демократичний стиль управління, стан емоційного задоволення як результат спільної діяльності, хороша матеріальна база. Досвід викладання під час асистентської практики і результати аналізу анкет показали, що ця педагогічна умова може бути реалізована шляхом формування внутрішньої мотивації у студентів до вивчення дисциплін, які безпосередньо забезпечують формування моральних якостей. Магістрантами, випускниками і викладачами до таких дисциплін віднесено:

ОК.01   Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності;

ОК.02   Професійна та корпоративна етика;

ОК.04   Педагогіка;

ОК.05   Педагогічна та професійна психологія;

ОК.09   Педагогічна (асистентська) практика;

ОК. 11   Моделювання та зміст діяльності фахівця з вищою освітою;

ОК. 13   Педагогічна майстерність викладача вищої школи та методика організації виховної роботи у закладі вищої освіти;

ОК. 15   Педагогічна конфліктологія;

ОК. 16   Науково-дослідна практика;

ОК. 19   Теорія виховання у вищій школі.

При кредитно-модульній системі організації навчального процесу важливою умовою ефективного учіння є створення внутрішньої мотивації. Шляхом інтерв'ювання викладачів, які ведуть заняття по цих дисциплінах, з'ясовано, що оптимальним підходом для формування внутрішньої мотивації є вивчення очікувань здобувачів перед початком курсу з подальшим порівнянням цих очікувань з результатами навчання за дисципліною, передбаченими

робочою програмою, компетентностями і програмними результатами навчання, передбаченими освітньо-науковою програмою.

Одним із можливих підходів формування внутрішньої мотивації може бути запропонований у статті М.Жиленка «Формування у здобувачів вищої освіти внутрішньої мотивації до вивчення обов'язкових компонентів освітньої програми» (DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-369>) [9]. До початку вивчення курсу з допомогою гугл-форми студенти визначають свої очікування від дисципліни. За підсумками анкетування і аналізом гугл-опитувань, називають низку компетентностей, які на їхню думку сприяють формуванню моральних якостей. Інтерпретація очікувань зазвичай показує, що вони відповідають тим, що визначені ОНП: ЗК5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації. ЗК7. Здатність до міжособистісної взаємодії. ЗК8. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо. СК3. Здатність враховувати різноманітність, індивідуальні особливості студентів у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі освіти. СК 12. Здатність забезпечувати інтелектуальну власність на результати дослідницької/інноваційної діяльності у сфері освітніх, педагогічних наук. Аналогічно щодо програмних результатів навчання: РН3. Формувати педагогічно доцільну партнерську міжособистісну взаємодію, здійснювати ділову комунікацію, зрозуміло і недвозначно доносити власні міркування, висновки та аргументацію з питань освіти і педагогіки до фахівців і широкого загалу, вести проблемно-тематичну дискусію. РН5. Організувати освітній процес на основі студентоцентрованого, компетентнісного, контекстного підходів та сучасних досягнень освітніх, педагогічних наук, управляти навчально-пізнавальною діяльністю, об'єктивно оцінювати результати навчання здобувачів освіти. РН6. Розробляти та реалізовувати інноваційні й дослідницькі проекти у сфері освіти/педагогіки та міждисциплінарного рівня із дотриманням правових, соціальних, економічних, етичних норм. РН7. Створювати відкрите освітньо-наукове середовище,

сприятливе для здобувачів освіти та спрямоване на забезпечення результатів навчання. РН10. Приймати ефективні — відповідальні рішення з питань управління в сфері освіти/педагогіки, зокрема у нових або незнайомих середовищах, за наявності багатьох критеріїв та неповної або обмеженої інформації. РН13. Захищати інтелектуальну власність, здійснювати комерціалізацію результатів науково-дослідницької та проектної діяльності.

Для того, щоб зв'язати очікування з вимогами програми, на першому занятті студентам були запропоновані такі завдання: 1. Знайдіть в інтернеті документи, в яких визначено вимоги до морально-етичних характеристик викладача вищої школи (складіть перелік, зробіть посилання). Із знайдених документів выпишіть ті морально-етичні характеристики, що Ви вважаєте найважливішими. 2. Ознайомтеся з орієнтовним переліком основних видів роботи науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України 07.08.2002 N 450). До виконання яких видів цієї роботи мають бути в першу чергу готові молоді викладачі ЗВО. (Скласти перелік і пояснити, чому Ви обрали саме ці). 3. Проаналізуйте освітньо-наукову програму «Педагогіка вищої школи. Знайдіть у програмі компетентності, програмні результати навчання, які передбачають виявлення в педагогічній діяльності морально-етичних характеристик викладача. Презентуйте і прокоментуйте їх. Які компетентності і ПРН варто додати у ОНП?. 4. Знайдіть у програмі вашої спеціальності компетентності, програмні результати навчання, які стосуються морально-етичної сфери діяльності викладача і мають бути сформовані в процесі вивчення цієї дисципліни. 5. На основі виконаних завдань (1-4) складіть перелік загальних, фахових компетентностей, особистісних характеристик пов'язаних з морально-етичною сферою діяльності викладача і які мають бути сформовані в процесі вивчення даної навчальної дисципліни. Порівняйте з вашими очікуванням перед початком її вивчення. Чи відбулися зміни в ставленні щодо необхідності

опанування дисципліною і її значення для майбутньої професійної діяльності? Якщо так, в чому вони полягають?

Обговорення результатів виконання запропонованих завдань дає можливість студентам зрозуміти різницю між рівнем буденної свідомості і рівнем, який пропонує система вищої освіти в Україні. Екстраполювати власне бачення необхідності вивчення дисципліни на вимоги: освітнього стандарту, професійного стандарту, освітньої програми. Побачити зв'язок освітньої програми з вимогами стандартів, наказів Міністерства освіти і науки, вимогами Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо акредитації освітніх програм, роль і значення конкретної навчальної дисципліни в системному підході до формування фахівця в рамках конкретної освітньої програми.

На першому занятті в процесі групової дискусії мають бути сформовані уявлення про співпадіння очікувань здобувачів і вимог освітньої програми і робочої програми дисципліни, що є важливим аргументом включення цієї дисципліни здобувачами в розряд важливих для формування професійно-важливих компетентностей, а значить сприятиме формуванню внутрішньої мотивації і переведенні навчальної діяльності з репродуктивного на продуктивний рівень.

Завдана структура навчального процесу (кількість, найменування і назва навчальних предметів) має суттєві розбіжності у суб'єктивній її проекції (динамічній моделі, що склалася у свідомості здобувачів освіти). У системі ставлень студентів значна частина навчальних предметів взагалі не сприймається як професійно необхідна. Поза зоною актуального сприйняття можуть виявлятися дисципліни, які відображають вимоги освітніх і професійних стандартів і є обов'язковими. Це не сприяє формуванню внутрішньої мотивації до опанування як змістом окремих дисциплін, так і компетентностями, програмними результатами навчання передбаченими

освітньою програмою в цілому. Щоб змінити такий стан речей необхідно, щоб кожний студент мав можливість створити систему навчальної діяльності через призму формування особистісних характеристик, необхідних для майбутньої професійної діяльності, що має сприяти переходу від позиції пасивного виконавця зовнішніх вказівок до саморегуляції своєї освітньої і життєдіяльності у відповідності з прийнятими соціальними і особистими цілями. В процесі вивчення кожного курсу створюються умови для порівняння власних очікувань і реальних вимог освітніх і професійних стандартів, що збільшує рівень усвідомлення необхідності діяти певним чином в системі координат, які завдані освітньою програмою. Таким чином, очікування екстраполюються на реальну ситуацію і сприймаються як власний вибір, який здійснено власноручно, отже формує внутрішню мотивацію.

Другою умовою формування моральних якостей майбутніх викладачів вищої школи під час навчання нами визначено *організацію навчальної діяльності в освітньому процесі ЗВО на основі педагогіки партнерства*.

Це завдання може бути вирішене у різні способи. Досліджуючи підходи до організації партнерської взаємодії в ході освітнього процесу, ми звернулися до досліджень НПП кафедри педагогіки КНУ імені Тараса Шевченка, які розміщено у збірниках наукових праць: «Сучасні освітні технології у вищій школі / за заг. ред. Алли МАРУШКЕВИЧ. Київ, ФОП Ямчинський О.В., 2021. С. 25-32. ISBN 978-617-8049-46-1, «Педагогічна освіта в класичних університетах. Київ, ФОП Ямчинський О.В., 2021. С. 27-39. ISBN 978-617-7986-82-8, «Практична підготовка фахівців освітньої сфери у науково-педагогічній спадщині учених-педагогів : матеріали наукового «круглого» столу, 27 квітня 2018 року / За заг. ред. А.А. Марушкевич. – Рига, Латвія: Видавництво «Балтія Паблішинг», 2018, статтях у Віснику Київського національного університету імені Тараса Шевченка Серія Педагогіка (2015-2022 рр.). Зокрема в статті «Врахування принципів групової динаміки при проведенні аудиторних занять»

доцента Жиленка М.В. [10]. описано етапи взаємодії викладача з групою, яка дає можливість пройти у спілкуванні в процесі освітньої діяльності від стадії формування, де викладач виконує позицію лідера через стадії конфронтації (де викладач виступає в ролі аналітика) і нормування (де викладач виступає в ролі експерта) до стадії виконання (де викладач вже виконує роль координатора).

Сценарії: на етапі формування у групи висока залежність від викладача. Йй потрібно керівництво і напрямок від того, хто володіє компетенціями або авторитетом. Згода на цілі від інших членів команди, крім отриманих від лідера, поки що дуже низька. Індивідуальні ролі і обов'язки неясні. Викладач має бути готовий відповісти на безліч питань про цілі і завдання курсу, оскільки саме від нього очікують ці відповіді: група не готова самостійно формулювати своє цілепокладання і брати відповідальність за свої рішення.

На другому етапі – конфронтації У якості проблематизуючої / актуалізуючої вправи, використовується завдання, яке отримує кожен студент у Google-classroom. Під час доповіді про виконане завдання, кожен студент обов'язково отримує запитання стосовно підходів до формування моральних характеристик, які мають бути реалізовані засобами навчального предмету.

Після обговорення усіх доповідей, спільно виводиться загальна концептуальна модель побудови освітньої діяльності: форм, методів, прийомів і способів формування відповідних характеристик особистості майбутнього викладача засобами навчального предмету. В даному випадку студенти самостійно доходять висновку, що саме ці морально-етичні характеристики мають бути сформовані у майбутнього викладача вищої школи. Отже, необхідність формування саме цих моральних характеристик буде створювати сильну внутрішню мотивацію, бо це результат рефлексій усієї групи і кожного студента, який брав у ній участь.

Варто зазначити, що сучасний освітній процес в умовах ЗВО потребує сучасної педагогічної етики, визначальною рисою якої є взаєморозуміння,

взаємоповага та творча співпраця викладача і студентів. Такою етикою утверджується не роль, а особисте спілкування (підтримка, емпатія, утвердження людської гідності, довіра), а також зумовлюється використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, що спонукає до обміну думками, враженнями, моделювання життєвих ситуацій; включаються спеціально розроблені ситуації вибору, просування успіху, самоаналіз, самооцінка, самопізнання.

В контексті нашого дослідження вважаємо необхідним визначити ключові ідеї використання педагогіки партнерства задля формування моральних якостей майбутніх викладачів вищої школи під час навчання, а саме:

– навчання без примусу, що передбачає відмову від авторитарності, оволодіння здобувачами освіти такими особистісними якостями як людяність, комунікабельність, ціннісне ставлення до кожної особистості. Разом із тим, викладач має володіти знаннями з психології, принципами гуманної педагогіки, володіти прийомами активізації навчально-пізнавальної діяльності та мотивації учіння, правильно розставляти пріоритети суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі ЗВО. Досягти цього можливо шляхом ознайомлення з теоретичними основами гуманної педагогіки, перегляду уроків педагогів-гуманістів, участі в коуч-тренінгах із суб'єкт-суб'єктною взаємодією;

– ідея складної мети полягає у тому, що перед усіма здобувачами освіти ставиться складна мета й викладач всіма засобами має налаштувати їх на її досягнення, вселити в них упевненість у перемозі над труднощами. Зазначена ідея вимагає готовності до інноваційної діяльності, яка досягається шляхом залучення здобувачів освіти до роботи у творчих групах, розроблення моделі інноваційної діяльності;

– ідея вільного вибору, що полягає в забезпеченні свободи вибору здобувача освіти під час навчання, іншими словами, студент має можливість обирати дисципліну для вивчення (із декількох представлених), тему науково-

дослідної роботи тощо. Така діяльність спрямована на демократичність з боку викладача та спрямованість зусиль на формування моральних якостей майбутніх викладачів вищої школи під час навчання;

– ідея випередження, що передбачає можливість включення у програму більш складного матеріалу, об'єднання його в блоки, а також дає змогу закладати перспективу вивчення теми майбутнього заняття. Реалізація цієї ідеї потребує опертя на такі особистісні якості як прогностичність, стратегічне бачення педагогічної діяльності, відповідальність, що супроводжуються здатністю до стратегічного планування.

Третьою умовою формування моральних якостей майбутніх викладачів вищої школи під час навчання ми вважаємо включення майбутніх викладачів до соціокультурного життя ЗВО, мікросоціуму, суспільства; орієнтація їх на загальнолюдські та національні цінності.

Реалізація означеної педагогічної умови, на нашу думку, можлива під час підготовки заходів, пов'язаних із життям і діяльністю групи, факультету, університету, активної участі здобувачів освіти в різноманітних благодійних акціях (допомога дітям, літнім людям, підтримка ЗСУ тощо). Під час таких заходів, виховується національний дух, патріотичні якості, здатність співчувати, співпереживати, прагнення допомагати іншим, людяність, гуманність та інші.

Включаючи участь у таких заходах у зміст діяльності, здійснюючи їх під керівництвом викладача – модератора-фасилітатора, можна досягти подвійного результату, з одного боку це виховання мотивів і звичок. Які стають основою якостей, необхідних майбутньому викладачеві для організації діяльності і поведінки у професійно-важливих ситуаціях. З іншого боку це досвід планування і організації заходів в рамках днів відкритих дверей факультету, профорієнтування абітурієнтів, кураторство для студентів молодших курсів, наставництво, що дозволяє перейти у формуванні морально-етичних

характеристик від менторингу з боку викладача до організації колективних творчих справ за участі самих студентів на усіх їх етапах.

Висновки до 3 розділу

1. Моральна компетентність належить до феномену свідомості особистості і включає такі компоненти: особистісний, когнітивний, діяльнісний і мотиваційно-ціннісний.

Особистісний компонент передбачає усвідомлення майбутнім викладачем вищої школи самого себе (розуміння власних емоцій та їх вплив, знання та розуміння своїх сильних та слабких сторін, розвинене почуття власної гідності, висока оцінка своїх можливостей); здатність управляти собою (самоконтроль, чесність, гідність, відповідальність, гнучкість, готовність та відкритість до нових ідей, рішень, інформації); зацікавленість (прагнення до досягнень, відданість, ініціатива, оптимізм).

Когнітивний компонент являє собою знання та уявлення майбутнього викладача про психологічні феномени, які пов'язані з мораллю, що визначають власний стан та відносини з іншими. Знання свого емоційного стану, яке виражено у словесних категоріях, лежить в основі процесів контролю над емоціями, в основі здатності передбачувати їх розвиток, в основі знання факторів, від яких залежить сила виявлення емоцій, їх тривалість і наслідки.

Діяльнісний компонент моральної культури викладача визначає уміння та навички опановувати емоції, стани, почуття, зокрема власні стресові стани; використовувати інформацію у спілкуванні, будувати свої відносини та дії з урахуванням оцінки моральності інформації; уміння за зовнішніми ознаками (міміка, пантоміміка) визначити стан співрозмовника, моральні обставини середовища.

2. Для виявлення рівнів сформованості складових моральної компетентності визначено такі критерії: рефлексивно-корекційний,

світоглядно-когнітивний, поведінково-діяльнісний і мотиваційно-аксіологічний. Визначаючи і доповнюючи один одного, вони через визначені показники та індикатори характеризують кількісну і якісну сторони сформованості моральної культури викладача.

3. Вивчення думки студентів, випускників і викладачів щодо можливостей для формування моральних якостей викладачів засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи» показало, що розуміння поняття мораль, зміст моральних якостей, рівень їх формування в різних формах і видах навчальної діяльності має високий рівень кореляції і сприяє створенню внутрішньої мотивації на високому рівні.

4. На основі проведеного дослідження, аналізу праць НПП кафедри педагогіки визначено педагогічні умови ефективного формування моральних якостей у майбутніх викладачів вищої школи в процесі навчання:

1) створення освітнього середовища, яке б сприяло розвитку творчого потенціалу, самореалізації особистості, формувало готовність до особистісного самовдосконалення, забезпечувало реалізацію співтворчості в рамках гуманістичної парадигми;

2) організація навчальної діяльності в освітньому процесі ЗВО на основі педагогіки партнерства, з використанням технологій інтерактивного навчання;

3) включення майбутніх викладачів до соціокультурного життя ЗВО, мікросоціуму, суспільства; орієнтація їх на загальнолюдські та національні цінності.

ВИСНОВКИ

1. Моральність – це один з основних способів нормативної регуляції дій людини по відношенню одна до одної та суспільства, особлива форма людської свідомості та вид суспільних відносин. Проблема моральності найтіснішим чином пов'язана з виживанням людства як виду. Від того, наскільки розвинена система моральних цінностей, залежить як доля окремого індивіда, так і суспільства, й усього світу. Українське суспільство як складова людської цивілізації володіє значним моральним потенціалом, духовною силою і витримкою, бо, попри надскладні умови існування, воно все ж здатне зберегти людське обличчя, як на рівні найближчих людських стосунків, так і в процесі організації колективного протистояння зовнішній агресії. Мораль неможливо створити штучно і швидко. Цей процес довготривалий і залучає креативність усього суспільства. Забезпечення «морального здоров'я» українського народу можливе шляхом створення таких умов, як мир, соціально-економічна стабільність, обґрунтований державний контроль за дотриманням норм суспільної моралі, відновлення фундаментального морального виховання і системи моральної підготовки на різних рівнях функціонування українського суспільства. Реформи, які відбуваються в системі освіти в Україні, спрямовані на розвиток свідомої, високоморальної та освіченої особистості, відтак перед національною системою освіти постають якісно нові завдання, які вимагають практичної трансформації на кожному її рівні. Україна докладает значних зусиль у напрямку саморозвитку, прагне інтегруватися в Європейський Союз, який набув великого досвіду, прогресу на принципах демократії та гуманізму.

2. Орієнтація на гуманістичні цінності та світові стандарти, демократизація, інтеграція у світову культуру відображають суспільні перетворення і відбиваються в Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки

кваліфікацій», «Про затвердження Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років» та ін. Результати аналізу Законів України щодо моральних засад функціонування системи освіти в Україні свідчать про наявність ключових сегментів досліджуваної властивості, а також брак усталеної позиції щодо розв'язання задекларованої проблеми як дієвого шляху в напрямку долання моральної кризи у вітчизняному соціальному просторі. Разом з тим представлена нами інтерпретація цього феномену зумовлена інтегративною його природою, а пошук дієвих шляхів формування є актуальною науковою проблемою сьогодення в галузі освіти та людинотворення в цілому.

Моральна компетентність належить до феномену свідомості особистості і включає такі компоненти: особистісний, когнітивний, діяльнісний і мотиваційно-ціннісний. Для виявлення рівнів сформованості складових моральної компетентності визначено критерії: рефлексивно-корекційний, світоглядно-когнітивний, поведінково-діяльнісний і мотиваційно-аксіологічний. Визначаючи і доповнюючи один одного, вони через описані показники та індикатори характеризують кількісну і якісну сторони сформованості моральної культури викладача.

3. Аналіз програмних компетентностей та результатів навчання за освітньо-науковою програмою «Педагогіка вищої школи» для другого магістерського рівня освіти засвідчив, що вони відповідають вимогам Національної рамки кваліфікацій, а також тісно переплітаються із компетентностями, визначеними у Стандарті вищої освіти (за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки), а також професійному стандарті на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». Таким чином, освітньо-наукова програма «Педагогіка вищої школи» для другого рівня вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка розроблена у повній відповідності до положень Закону України «Про вищу освіту», Стандарту вищої освіти другого (магістерського) рівня ступеню вищої

освіти Магістр, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, повною мірою відображає сучасні тенденції з підготовки магістрів з освітніх наук.

Вивчення думки студентів, випускників і викладачів щодо можливостей для формування моральних якостей викладачів засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи» показало, що розуміння поняття мораль, зміст моральних якостей, рівень їх формування в різних формах і видах навчальної діяльності має високий рівень кореляції і сприяє створенню внутрішньої мотивації на високому рівні.

4. На основі проведеного дослідження, аналізу праць НПП кафедри педагогіки визначено педагогічні умови ефективного формування моральних якостей у майбутніх викладачів вищої школи в процесі навчання:

1) створення освітнього середовища, яке б сприяло розвитку творчого потенціалу, самореалізації особистості, формувало готовність до особистісного самовдосконалення, забезпечувало реалізацію співтворчості в рамках гуманістичної парадигми;

2) організація навчальної діяльності в освітньому процесі ЗВО на основі педагогіки партнерства, з використанням технологій інтерактивного навчання;

3) включення майбутніх викладачів до соціокультурного життя ЗВО, мікросоціуму, суспільства; орієнтація їх на загальнолюдські та національні цінності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективи подальших пошуків вбачаємо в дослідженні методів та прийомів формування моральної культури майбутніх викладачів вищої школи під час навчання за освітньо-науковою програмою «Педагогіка вищої школи».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васянович Г. П. Педагогічна еліта як феномен сучасності: духовно-моральний контекст. *Лідер. Еліта. Суспільство*. 2017. № 1. С. 96-108.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка: навчальний посібник. 2-ге вид, доп. Київ: Видавництво «Академвидав», 2007. 615 с.
4. Гречаник Н., Гречаник, С. Особистісний компонент емоційно-етичної компетентності молодших школярів: теоретичні основи. *Наукові інновації та передові технології*. Випуск № 9 (11). Київ, 2022. С. 42-51. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-9\(11\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-9(11)) (Дата звернення: 20.01.2023).
5. Гречаник Н., Гречаник, С. До питання про формування емоційно-етичної компетентності особистості: зарубіжний досвід. *Наука і техніка сьогодні*, 2022. Вип. 6. С. 158-166. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-6\(6\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-6(6)) (Дата звернення: 20.01.2023).
6. Гуцан, Т., 2009. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів економіки до профільного навчання старшокласників. Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : матеріали міжнар. наук.- практ. конф. Ялта, 22-23 вересня 2009. Ч. 1, с. 71-74.
7. Довгань Л. І. Етапи розвитку концепцій морального виховання у педагогіці США (60 ті роки ХХ–початок ХХІ ст.). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2007. Вип. 34. С. 106-110.
8. Дубасенюк О. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 114 с.
9. Жиленко М.В. Formation of higher education institution students' motivation for studying compulsory components of the educational programs / *Вісник Київського національного університету імені Тараса*

Шевченка Серія Педагогіка (№ 1(15) / 2022 С. 14-17 / ISSN 1728-3817

(загальний); ISSN 2415-3699 (серійний) Фахове видання DOI:

<https://doi.org/10.17721/https://doi.org/10.17721/2415-369>

10. Жиленко М.В. Врахування принципів групової динаміки при проведенні аудиторних занять / Сучасні освітні технології у вищій школі: науковий збірник / за заг. ред. Алли МАРУШКЕВИЧ. Київ, ФОП Ямчинський О.В., 2021. С. 25-32. ISBN 978-617-8049-46-1
11. Журавський В. С. Вища освіта як чинник державотворення та культури в Україні. Київ: Видавництво «Ін Юре», 2003. 416 с.
12. Закон України «Про вищу освіту» (Редакція від 01.01.2022 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (Дата звернення: 28.12.2022).
13. Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 28.12.2022).
14. Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX від 16 січня 2020 року. URL: <https://osv-osvita.gov.ua/zakon-ukraini-pro-povnu-zagalnu-serednju-osvitu-10-14-11-16-04-2020/> (Дата звернення: 28.12.2022).
15. Захарченко В. М. Рамки кваліфікацій у Європейському освітньому просторі. Навчально-методичний посібник. Одеса: НУ «ОМА», 2017. 88 с.
16. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність як технологія педагогічної дії. *Науковий вісник Миколаївського державного університету (Педагогічні науки)*, 2008. Вип. 1(23). С. 8-14.
17. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії. Черкаси: Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. С. 22.
18. Іванова Т. В. Культурологічний підхід до формування педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти : Монографія. АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти; передм. Н. Г. Ничкало. К., 2003. С. 83–95.

19. Історія української культури: Курс лекцій (під загальною редакцією доктора історичних наук С. О. Костилевої. Київ: ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2010. 334 с.

20. Ковальчук В. І., Бирка М.Ф. Професійна компетентність викладача інформаційних технологій професійно-технічного навчального закладу. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний університет ім. Григорія Сковороди». Науково-теоретичний збірник. 2009. Випуск 17. С.125-129.

21. Конституція України. 254к/96-ВР (28 червня 1996 року) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 03.01.2023).

22. Концепція Нової української школи (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 02.01.2023).

23. Концепція розвитку педагогічної освіти. МОН України Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennyakonceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 02.01.2023).

24. Лохвицька Л. В. Базові теорії морального розвитку особистості у зарубіжній психології. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. Вип. 1 (46). 2015. С. 196-204. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/13339> (Дата звернення: 02.01.2023).

25. Матіяш В. В. Етична підготовка майбутніх учителів початкових класів. Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування: монографія. Тернопіль, 2019. С. 69-78.

26. Нагаєв В.М., Портян М.О. Методика викладання у вищій школі:

навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Харків: Стильна типографія, 2018. 289 с.

27. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономіки) «Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»» № 610 від 29.03.2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-standart-na-grupu-profesij-vikladachi-zakladiv-vishoyi-osviti> (Дата звернення: 21.01.2023).

28. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (офіційний сайт) URL: <https://naqa.gov.ua/> (Дата звернення: 30.12.2022).

29. Орлов Ю. Ю. Еволюція моралі: синергетичне бачення (Частина I. Людина: від об'єкта до суб'єкта соціально еволюції). *Філософські та методологічні проблеми права*, 2013. Вип. 1-2. С. 113-129.

30. Освітньо-наукова програма «Педагогіка вищої школи». Рівень вищої освіти: другий (магістерський) рівень На здобуття освітнього ступеню: магістр за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка. Київ: 2021. 23 с.

31. Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : Колективна монографія. В. Андрущенко, Н. Дівинська, Б. Корольов та ін. ; за заг. ред. В. Андрущенко, В. Лугового. Київ: Педагогічна думка, 2008. 256 с.

32. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання К.: А.С.К., 2004. 192 с.

33. Пометун О. І., Пироженко Л. В., Біда О. А. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів: Методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 304 с.

34. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ : А. П. Н.; 2002. 187 с.

35. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін у

додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341» від 25 червня 2020 р. № 519. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/519-2020-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 28.12.2022).

36. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23 листопада 2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 28.12.2022).

37. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського) рівня вищої освіти» від 11.05.2021 р. № 520. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (Дата звернення: 28.12.2022).

38. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посібник. Київ: Вища школа, 2004. 140 с.

39. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221с.

40. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/04_2016_ESG_2015.pdf (Дата звернення: 02.01.2023).

41. Султанова Н. В. Педагогічні аспекти формування етичної компетентності майбутнього педагога. *Педагогічний альманах*. 2010. Вип. 6. С. 155-159.

42. Тверезовська Н., Філіпова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова педагогічна думка*. 2009, № 3. С. 90-92.

43. Технології професійного розвитку педагогів в умовах формальної і неформальної освіти: практичний посібник / М. П. Вовк, Г. І. Сотська, Н.О. Філіпчук, Ю. В. Грищенко, С. О. Соломаха, Л. Ю. Султанова,

Н. С. Гомеля. Київ: Талком. 2019. 320 с.

44. Толочко С. В. 2018. Морально-етична компетентність викладачів у системі післядипломної педагогічної освіти. *Культурологічний альманах*. С. 173-176.

45. Філософський словник. Під ред. В. І. Шинкарука. 2-е вид., перероб. і доп.. К. 1986. 800 с.

46. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів : теорія і практика : монографія. Київ : Преса України, 2003. 320 с.

47. Хоружа Л., Леонтєва І. Педагогічна етика. 2020. Київ: Київський університет ім. Бориса Гринченка. 214 с.

48. Хоружа Л., Новак М. Формування професійної етики викладача вищої школи у процесі розв'язання педагогічних задач. *Молодий вчений*, 2021. № 10 (98). С. 296-298.

49. Хоружа Л. Л. Формування професійної етики майбутніх учителів початкових класів у контексті компетентісно спрямованої освіти. Збірник наукових праць «Педагогічні науки» № 45. 2007. С. 203-207.

50. Ценко М. Б. Моральні трансформації у сучасному суспільстві. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 2017. Вип. 2 (33). С. 370-373.

51. Чернілевський Д. В. Креативна педагогічна діяльність викладача вищої школи на основі духовних цінностей. *Креативна педагогіка. Наук.-метод. журнал*, 2015. Вип. 10. С. 26-37.

52. Чорна С. С. Принципи формування педагогічної культури майбутнього викладача вищої школи в умовах магістратури. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості*. 2008. Вип, 5(58). С. 443-448.

53. Шайгородський Ю. Ж. Суспільна мораль як система

цінностей. *Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі*, 2007. С. 5-20.

54. Bergman R. Why Be Moral? A Conceptual Model from Developmental Psychology. *Human Development*. 2002. № 45. Pp. 104-124.

55. Blasi A. Moral Understanding and the Moral Personality: The Process of Moral Integration. *Moral Development: An Introduction*. Boston: Allyn & Bacon, 1995. Pp. 229-253.

56. Colby A. *Some Do Care: Contemporary Lives of Moral Commitment*. New York: Free Press, 1992. 368 p.

57. Damon W. Self-understanding and Moral Development from Childhood to Adolescence. *Morality, Moral Behavior, and Moral Development*. New York: John Wiley & Sons, 1984. Pp. 109-127.

58. Kohlberg L. The Psychology of Moral Development: The Nature and Validity of Moral Stages. *Essays on Moral Development*. Vol. 2. New York : Harper & Row, 1984. 768 p.

59. Rest J. R. The Major Components of Morality. *Morality, Moral Behavior, and Moral Development*. New York: John Wiley & Sons, 1984. Pp. 24-38.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА ДЛЯ МАГІСТРІВ

Формування моральних якостей викладачів засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи»

Шановні магістранти!

Просимо Вас взяти участь у дослідженні ефективності формування моральних якостей викладачів засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи». Ваші відверті відповіді дозволять нам об'єктивно оцінити погляди майбутніх викладачів вищої школи на досліджувану проблему.

Анкетування анонімне.

Зазначте форму здобуття освіти

денна

заочна

1. Яке визначення поняття «мораль» Вам імпонує найбільше?

А. Особлива форма людської свідомості та вид суспільних відносин

Б. Сукупність знань, умінь та навичок в морально-етичній сфері, що забезпечує ефективну самореалізацію в соціумі.

В. Система неофіційних уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей у суспільстві

Г. Свій варіант відповіді (зазначити)

---

2. Які з перелічених характеристик можна вважати моральними якостями?

А. Патріотизм

Е. Чесність

Б. Національна свідомість

Ж. Повага гідності іншої

В. Порядність

людини

З. Доброзичливість

Г. Почуття обов'язку

І. Усі відповіді вірні.

Д. Людяність

3. Чи забезпечено освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» формування моральних якостей майбутніх викладачів?

А. Так

Б. Скоріше «так», ніж «ні»

В. Скоріше «ні», ніж «так»

В. Ні

4. Як би Ви охарактеризували рівень формування моральних характеристик під час практичної підготовки за освітньою програмою?

А. Достатній

Б. Задовільний

В. Недостатній

Г. Незадовільний

5. Чи відповідає зміст освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи» методам, методикам, технологіям формування моральних якостей особистості?

А. Так

Б. Скоріше «так», ніж «ні»

В. Скоріше «ні», ніж «так»

В. Ні

6. Яка форма організації навчальної діяльності, на вашу думку, найбільшою мірою сприяє формуванню моральних якостей особистості?

А. Лекції

Б. Семінарські заняття

В. Практичні заняття

Г. Самостійна робота

7. Яким чином, на Вашу думку, можна підвищити ефективність формування моральних якостей особистості під час навчання за освітньо-науковою програмою «Педагогіка вищої школи»?

Дякуємо за відповіді!

АНКЕТА ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ

Формування моральних якостей викладачів засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи»

Шановні викладачі!

Просимо Вас взяти участь у дослідженні ефективності формування моральних якостей викладачів засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи». Ваші відверті відповіді дозволять нам об'єктивно оцінити погляди викладачів вищої школи на досліджувану проблему.

Анкетування анонімне.

Дата анкетування

Стаж роботи викладачем

1. Яке визначення поняття «мораль» Вам імпонує найбільше?

- A. Особлива форма людської свідомості та вид суспільних відносин
- Б. Сукупність знань, умінь та навичок в морально-етичній сфері, що забезпечує ефективну самореалізацію в соціумі.
- В. Система неофіційних уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей у суспільстві
- Г. Свій варіант відповіді (зазначити)

2. Які з перелічених характеристик можна вважати моральними якостями?

A. Патріотизм	E. Чесність
Б. Національна свідомість	Ж. Повага гідності іншої людини
В. Порядність	З. Доброзичливість
Г. Почуття обов'язку	І. Усі відповіді вірні.
Д. Людяність	

3. Чи забезпечено освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» формування моральних якостей майбутніх викладачів?

- А. Так
- Б. Скоріше «так», ніж «ні»
- В. Скоріше «ні», ніж «так»
- В. Ні

4. Як би Ви охарактеризували рівень формування моральних характеристик здобувачів вищої освіти під час практичної підготовки за освітньою програмою?

- А. Достатній
- Б. Задовільний
- В. Недостатній
- Г. Незадовільний

5. Чи відповідає зміст освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи» методам, методикам, технологіям формування моральних якостей особистості?

- А. Так
- Б. Скоріше «так», ніж «ні»
- В. Скоріше «ні», ніж «так»
- В. Ні

6. Яка форма організації навчальної діяльності, на вашу думку, найбільшою мірою сприяє формуванню моральних якостей особистості?

- А. Лекції
- Б. Семінарські заняття
- В. Практичні заняття
- Г. Самостійна робота

7. Яким чином, на Вашу думку, можна підвищити ефективність формування моральних якостей особистості під час навчання за освітньо-науковою програмою «Педагогіка вищої школи»?

Дякуємо за відповіді!

АНКЕТА ДЛЯ ВИПУСКНИКІВ

КНУ ім. Т. Шевченка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

«Формування моральних якостей викладачів засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи»»

Шановні випускники!

Просимо Вас взяти участь у дослідженні ефективності формування моральних якостей викладачів засобами освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи». Ваші відверті відповіді дозволять нам об'єктивно оцінити погляди колишніх здобувачів освіти на досліджувану проблему.

Анкетування анонімне.

Дата анкетування

Рік випуску

1. Яке визначення поняття «мораль» Вам імпонує найбільше?

- A. Особлива форма людської свідомості та вид суспільних відносин
- Б. Сукупність знань, умінь та навичок в морально-етичній сфері, що забезпечує ефективну самореалізацію в соціумі.
- В. Система неофіційних уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей у суспільстві
- Г. Свій варіант відповіді (зазначити)

2. Які з перелічених характеристик можна вважати моральними якостями?

A. Патріотизм	E. Чесність
Б. Національна свідомість	Ж. Повага гідності іншої людини
В. Порядність	З. Доброзичливість
Г. Почуття обов'язку	І. Усі відповіді вірні.

Д. Людяність

3. Чи забезпечено освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» формування моральних якостей майбутніх викладачів?

- А. Так
- Б. Скоріше «так», ніж «ні»
- В. Скоріше «ні», ніж «так»
- В. Ні

4. Як би Ви охарактеризували рівень формування моральних характеристик здобувачів вищої освіти під час практичної підготовки за освітньою програмою?

- А. Достатній
- Б. Задовільний
- В. Недостатній
- Г. Незадовільний

5. Чи відповідає зміст освітньо-наукової програми «Педагогіка вищої школи» методам, методикам, технологіям формування моральних якостей особистості?

- А. Так
- Б. Скоріше «так», ніж «ні»
- В. Скоріше «ні», ніж «так»
- В. Ні

6. Яка форма організації навчальної діяльності, на вашу думку, найбільшою мірою сприяє формуванню моральних якостей особистості?

- А. Лекції
- Б. Семінарські заняття
- В. Практичні заняття
- Г. Самостійна робота

7. Яким чином, на Вашу думку, можна підвищити ефективність формування моральних якостей особистості під час навчання за освітньо-науковою програмою «Педагогіка вищої школи»?

Дякуємо за відповіді!

Додаток Б

Опис кваліфікаційних рівнів НРК

рівень	знання	уміння/навички	комунікація	відповідальність і автономія
1	Базові загальні знання, розуміння найпростіших понять про себе і довкілля, основ безпечної поведінки	базові уміння/навички, необхідні для виконання простих завдань	інтеграція до груп, що складають найближче соціальне оточення відповідне реагування на прості письмові та усні повідомлення	робота або навчання під безпосереднім керівництвом або наглядом у структурованому контексті обмежена відповідальність за свої дії формулювання елементарних суджень
2	Базові емпіричні знання та розуміння основних (загальних) процесів у сфері навчання та/або трудової діяльності	використання відповідної інформації для виконання нескладних завдань та розв'язання повсякденних проблем у типових ситуаціях із застосуванням простих правил, інструкцій та знарядь оцінювання результатів власної діяльності відповідно до установлених критеріїв, застосування аргументації для обґрунтування власних думок та висновків	взаємодія в колективі з метою виконання завдань продукування деталізованих усних і письмових повідомлень	робота та/або навчання під керівництвом або наглядом з певною самостійністю індивідуальна відповідальність за результати виконання завдань під час навчання та/або трудової діяльності
3	Знання фактів, принципів, процесів та загальних понять у сфері навчання та/або професійної діяльності	виконання типових завдань та розв'язання проблем шляхом вибору і застосування базових методів, інструментів, матеріалів та інформації оцінювання результатів виконання завдань відповідно до заздалегідь відомих критеріїв	здатність до ефективної роботи в команді сприйняття критики, порад і вказівок продукування деталізованих усних і письмових повідомлень,	відповідальність за виконання завдань під час роботи або навчання адаптація своєї поведінки до зовнішніх обставин під час виконання завдань або розв'язання проблем

			зокрема у професійній діяльності	
4	Емпіричні та теоретичні знання в широких контекстах та розуміння принципів, методів, процесів у сфері навчання та/або професійної діяльності	виконання складних спеціалізованих завдань, знаходження або прийняття рішень щодо специфічних проблем у сфері професійної діяльності або навчання планування власної роботи та в обмеженому контексті організація, контроль, оцінювання та коригування роботи інших	здійснення наставництва, передавання досвіду продукування складних деталізованих усних і письмових повідомлень, зокрема у професійній діяльності або навчанні	самоорганізація відповідно до правил, що існують у робочому або навчальному контекстах і зазвичай є передбачуваними, але можуть зазнавати змін здійснення нагляду за повсякденною роботою інших, обмежена відповідальність за оцінювання та покращення результатів їх трудової або навчальної діяльності
5	Всебічні спеціалізовані емпіричні та теоретичні знання у сфері навчання та/або професійної діяльності, усвідомлення меж цих знань	широкий спектр когнітивних та практичних умінь/навичок, необхідних для розв'язання складних задач у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання знаходження творчих рішень або відповідей на чітко визначені конкретні та абстрактні проблеми на основі ідентифікації та застосування даних планування, аналіз, контроль та оцінювання власної роботи та роботи інших осіб у спеціалізованому контексті	взаємодія з колегами, керівниками та клієнтами у питаннях, що стосуються розуміння, навичок та діяльності у професійній сфері та/або у сфері навчання донесення до широкого кола осіб (колеги, керівники, клієнти) власного розуміння, знань, суджень, досвіду, зокрема у сфері професійної	організація та нагляд (управління) в контекстах професійної діяльності або навчання в умовах непередбачуваних змін покращення результатів власної діяльності і роботи інших здатність продовжувати навчання з деяким ступенем автономії

			діяльності	
6	Концептуальні наукові та практичні знання, критичне осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері професійної діяльності та/або навчання	поглиблені когнітивні та практичні уміння/навички, майстерність та інноваційність на рівні, необхідному для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у сфері професійної діяльності або навчання	донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень, власного досвіду та аргументації збір, інтерпретація та застосування даних спілкування з професійних питань, у тому числі іноземною мовою, усно та письмово	управління складною технічною або професійною діяльністю чи проектами спроможність нести відповідальність за вироблення та ухвалення рішень у непередбачуваних робочих та/або навчальних контекстах формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти організація та керівництво професійним розвитком осіб та груп здатність продовжувати навчання із значним ступенем автономії
7	Спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань	спеціалізовані уміння/навички розв'язання проблем, необхідні для проведення досліджень та/або провадження інноваційної діяльності з метою розвитку нових знань та процедур здатність інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі у широких або мультидисциплінарних контекстах здатність розв'язувати проблеми у нових або незнайомих	зрозуміле і недвозначне донесення власних знань, висновків та аргументації до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються	управління робочими або навчальними процесами, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів відповідальність за внесок до професійних знань і практики та/або оцінювання результатів діяльності команд та колективів здатність продовжувати

		середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності		навчання з високим ступенем автономії
8	Концептуальні та методологічні знання в галузі чи на межі галузей знань або професійної діяльності	спеціалізовані уміння/навички і методи, необхідні для розв'язання значущих проблем у сфері професійної діяльності, науки та/або інновацій, розширення та переоцінки вже існуючих знань і професійної практики започаткування, планування, реалізація та коригування послідовного процесу ґрунтовного наукового дослідження з дотриманням належної академічної доброчесності критичний аналіз, оцінка і синтез нових та комплексних ідей	вільне спілкування з питань, що стосуються сфери наукових та експертних знань, з колегами, широкою науковою спільнотою, суспільством у цілому використання академічної української та іноземної мови у професійній діяльності та дослідженнях	демонстрація значної авторитетності, інноваційність, високий ступінь самостійності, академічна та професійна доброчесність, постійна відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення

Додаток В

**Перелік компетентностей випускника другого (магістерського) рівня,
галузь знань - 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність – 011 Освітні,
педагогічні науки**

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати проблеми, задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері освітніх, педагогічних наук.
Загальні компетентності	<p>ЗК1.Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.</p> <p>ЗК2.Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК3.Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК4.Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК5.Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.</p> <p>ЗК6.Здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.</p> <p>ЗК7.Здатність до міжособистісної взаємодії.</p> <p>ЗК8.Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.</p> <p>ЗК9.Здатність працювати в міжнародному контексті.</p> <p>ЗК10.Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.</p>
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	<p>СК1.Здатність проектувати і досліджувати освітні системи.</p> <p>СК2.Здатність застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення задач дослідницького та/або інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки.</p> <p>СК3.Здатність враховувати різноманітність, індивідуальні особливості студентів у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі освіти.</p> <p>СК4.Здатність здійснювати експертизу та надавати консультації з питань освітньої політики та інновацій в освіті.</p> <p>СК5.Здатність розробляти і реалізовувати нові освітні інструменти, проекти та інтегрувати їх в освітнє середовище закладу освіти.</p> <p>СК6.Здатність управляти стратегічним розвитком команди в педагогічній,науково-педагогічній та науковій діяльності.</p> <p>СК7.Критичне осмислення проблем у сфері освіти, педагогіки й на межі галузей знань.</p> <p>СК8.Здатність інтегрувати знання у сфері освіти/педагогіки та розв'язувати складні задачі у мультидисциплінарних та міждисциплінарних контекстах.</p> <p>СК9.Здатність до використання сучасних інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у освітній та дослідницькій діяльності.</p> <p><i>Додатково для освітньо-наукових програм:</i></p> <p>СК10. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти.</p> <p>СК11.Здатність планувати і виконувати наукові дослідження в галузі освітніх, педагогічних наук.</p> <p>СК12.Здатність забезпечувати інтелектуальну власність на результати дослідницької/інноваційної діяльності у сфері освітніх, педагогічних наук.</p>

Додаток Г

Перелік трудових функцій (професійних компетентностей за трудовою дією або групою трудових дій)

(за Професійним стандартом на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» № 610 від 29.03.2021)

Умовні позначення	Трудові функції	Професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій)	Умовні позначення
А	Розроблення та оновлення програм навчальних дисциплін, підготовка навчальних і методичних матеріалів	Здатність розробляти програму навчальної дисципліни або її складники, навчальні та методичні матеріали до них	А1
		Здатність оновлювати програму навчальної дисципліни відповідно до вимог внутрішньої системи забезпечення якості	А2
Б	Викладання, консультативна підтримка студентів	Здатність проводити навчальні заняття та забезпечувати досягнення запланованих результатів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей і потреб студентів	Б1
		Здатність консультувати студентів з предмета навчальної дисципліни відповідно до їхніх індивідуальних освітніх потреб	Б2
		Здатність здійснювати індивідуальний супровід студента (наставництво, менторство) під час навчання	Б3
В	Оцінювання результатів навчання	Здатність розробляти критерії та обирати інструменти оцінювання	В1
		Здатність здійснювати об'єктивне оцінювання результатів навчання (проводити атестацію)	В2
		Здатність надавати студентам зворотний зв'язок щодо результатів оцінювання та рекомендації щодо покращення результатів навчання	В3
Г	Виконання дослідницьких/творчих проєктів, оприлюднення їх результатів та забезпечення захисту авторських прав	Здатність обґрунтувати, спланувати та виконати дослідницький/творчий проєкт	Г1
		Здатність проаналізувати та узагальнити результати дослідницького/творчого проєкту, підготувати та оприлюднити презентацію, звіт, статтю, монографію	Г2
		Здатність підготувати запит на видачу патенту на винахід, корисну модель, документів, що засвідчують право автора на твір (за необхідності)	Г3
Д	Участь у роботі кафедри, інших колегіальних органів, професійних	Здатність готувати документи та матеріали до засідань кафедри, інших колегіальних органів, брати участь у нарадах, робочих групах, професійних об'єднаннях	Д1

	об'єднань, організація освітніх та наукових заходів	Здатність планувати, готувати та проводити освітні й наукові заходи	Д2
Е	Керівництво науковою/ творчою роботою студентів, аспірантів	Здатність консультувати студента, аспіранта щодо планування й реалізації наукового дослідження/творчого проекту	Е1
		Здатність проаналізувати процес та результати наукового дослідження/творчого проекту проведеного студентом, аспірантом	Е2
		Здатність надавати рекомендації студентові, аспірантові щодо покращення процесу та результатів його наукового дослідження/творчого проекту	Е3
Є	Розроблення та вдосконалення освітніх програм	Здатність визначати мету, структурні компоненти освітньої програми, програмні результати навчання	Є1
		Здатність переглядати й оновлювати освітню програму відповідно до вимог стандартів вищої освіти, внутрішньої системи забезпечення якості, потреб стейкхолдерів	Є2
		Здатність готувати матеріали до акредитації освітньої програми	Є3
Ж	Здійснення наукової та фахової експертизи, консультування осіб, підприємств, установ, організацій	Здатність здійснювати наукову/фахову експертизу дослідницьких (наукових), фахових/творчих проектів	Ж1
		Здатність надавати експертні консультації особам, підприємствам, установам, організаціям з питань, що стосуються їхньої дослідницької та/або професійної діяльності	Ж2

Додаток Д

Програмні компетентності та результати навчання за освітньо-науковою програмою «Педагогіка вищої школи» для другого магістерського рівня освіти

6 – Програмні компетентності	
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати проблеми, задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері освітніх, педагогічних наук.
Загальні компетентності (ЗК)	<p>ЗК1.Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.</p> <p>ЗК2.Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК3.Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК4.Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК5.Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.</p> <p>ЗК6.Здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.</p> <p>ЗК7.Здатність до міжособистісної взаємодії.</p> <p>ЗК8.Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.</p> <p>ЗК9.Здатність працювати в міжнародному контексті.</p> <p>ЗК10.Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.</p>
Фахові компетентності спеціальності (СК)	<p>СК1.Здатність проектувати і досліджувати освітні системи.</p> <p>СК2.Здатність застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення задач дослідницького та/або інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки.</p> <p>СК3.Здатність враховувати різноманітність, індивідуальні особливості студентів у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі освіти.</p> <p>СК4.Здатність здійснювати експертизу та надавати консультації з питань освітньої політики та інновацій в освіті.</p> <p>СК5.Здатність розробляти і реалізовувати нові освітні інструменти, проекти та інтегрувати їх в освітнє середовище закладу освіти.</p> <p>СК6.Здатність управляти стратегічним розвитком команди в педагогічній, науково-педагогічній та науковій діяльності.</p> <p>СК7.Критичне осмислення проблем у сфері освіти, педагогіки й на межі галузей знань.</p> <p>СК8.Здатність інтегрувати знання у сфері освіти/педагогіки та розв'язувати складні задачі у мультидисциплінарних та міждисциплінарних контекстах.</p> <p>СК9.Здатність до використання сучасних інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у освітній та дослідницькій діяльності.</p> <p>СК10. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти.</p>

	<p>СК11.Здатність планувати і виконувати наукові дослідження в галузі освітніх, педагогічних наук.</p> <p>СК12.Здатність забезпечувати інтелектуальну власність на результати дослідницької/інноваційної діяльності у сфері освітніх, педагогічних наук.</p>
7 – Програмні результати навчання	
Програмні результати навчання (РН)	<p>РН1. Знати на рівні новітніх досягнень концепції розвитку освіти і педагогіки, методологію відповідних досліджень.</p> <p>РН2. Використовувати сучасні цифрові технології і ресурси у професійній, інноваційній та дослідницькій діяльності.</p> <p>РН3. Формувати педагогічно доцільну партнерську міжособистісну взаємодію, здійснювати ділову комунікацію, зрозуміло і недвозначно доносити власні міркування, висновки та аргументацію з питань освіти і педагогіки до фахівців і широкого загалу, вести проблемно-тематичну дискусію.</p> <p>РН4. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами усно і письмово для обговорення результатів освітньої, професійної діяльності, презентації наукових досліджень та інноваційних проєктів.</p> <p>РН5. Організувати освітній процес на основі студентоцентрованого, компетентнісного, контекстного підходів та сучасних досягнень освітніх, педагогічних наук, управляти навчально-пізнавальною діяльністю, об'єктивно оцінювати результати навчання здобувачів освіти.</p> <p>РН6. Розробляти та реалізовувати інноваційні й дослідницькі проєкти у сфері освіти/педагогіки та міждисциплінарного рівня із дотриманням правових, соціальних, економічних, етичних норм.</p> <p>РН7. Створювати відкрите освітньо-наукове середовище, сприятливе для здобувачів освіти та спрямоване на забезпечення результатів навчання.</p> <p>РН8. Розробляти і викладати освітні курси в закладах вищої освіти, використовуючи методики, інструменти і технології, необхідні для досягнення поставлених цілей.</p> <p>РН9. Здійснювати пошук необхідної інформації з освітніх/педагогічних наук у друкованих, електронних та інших джерелах, аналізувати, систематизувати її, оцінюючи достовірність та релевантність.</p> <p>РН10. Приймати ефективні, відповідальні рішення з питань управління в сфері освіти/педагогіки, зокрема у нових або незнайомих середовищах, за наявності багатьох критеріїв та неповної або обмеженої інформації.</p> <p>РН11. Здійснювати консультативну діяльність у сфері освітніх, педагогічних наук.</p> <p>РН12. Планувати і виконувати теоретичні й експериментальні дослідження у сфері освіти/педагогіки, висувати і перевіряти гіпотези, аргументувати висновки, дотримуватися принципів академічної доброчесності.</p>